

POŠTOVNICTVÍ NA ÚZEMÍ NĚMECKO-RAKOUSKÝCH PROVINCIÍ V ČESKOSLOVENSKU 1918–1919

LUBOR KUNC

Historie německo-rakouských provincií na území ČSR

Rakousko-Uhersko vstoupilo do první světové války roku 1914 jako nejbližší spojenec Německa. V prvních letech konfliktu dosáhli oba spojenci řadu vojenských úspěchů,¹ které jejich ekonomikám umožnily překonávat ekonomické obtíže. Situace se ale s pokračujícími válečnými léty měnila v neprospěch Ústředních mocností, zejména když se na stranu států Dohody přidala Itálie (1915) a USA (1917). Proto se nový rakouský císař Karel I snažil již od svého nástupu na trůn v roce 1916 provádět ve vnitřní policii státu hospodářské a politické reformy a navenek navázat kontakt s hlavami dohodových zemí, aby Rakousko-Uhersko vystoupilo z války co nejdříve a zachovalo si své územní zisky. Tato mezinárodní politika nebyla ale kvůli odporu Německa příliš úspěšná, císař se proto soustředil na vnitrostátní politiku.² Jako reakci na tzv. Wilsonovu nótu vydanou dne 8. 1. 1918, která mimo jiné požadovala autonomii pro všechny národy Rakousko-Uherska,³ se císaři Karlovi I podařilo prosadit tento nový přístup do praktické rakouské politiky. Dne 16. 10. 1918 vydal císař výnos modifikující dosud platnou rakouskou ústavu, na jehož základě získaly všechny národy Rakouska právo na autonomii v rámci rakouského státu.⁴ V Předlitavsku mělo dojít na základě císařského manifestu ke změnám vnitřních hranic tak, aby byly původní historické hranice nahrazeny hranicemi vytyčenými dle národnostního složení obyvatelstva a celé Předlitavsko se mělo stát spolkovým státem jednotlivých národů. Parlamentární Říšská

1 Např. dobytí částí Francie, Belgie, Haliče, Srbska, Černé hory, Albánie a Rumunska v období 1915–1916.

2 V jejím rámci se snažil vést i dialog s opozičními stranami; v jeho rámci amnestoval v červenci 1917 přední české politiky A. Rašína a K. Kramáře, kteří byli za předchozího císaře odsouzeni k trestu smrti.

3 Tento požadavek byl zakotven do bodu č. 10 Wilsonovy nóty; její české znění je dostupné na adrese https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ctrn%C3%A1ct_bod%C5%AF_prezidenta_Wilsona [1. 7. 2019].

4 Jeho znění najdete např. na http://www.svedomi.cz/dokdoby/181016_manifest_karla.htm [1. 7. 2019].

rada (*Reichsrat*) měla nadále spravovat jen celostátní otázky, řízení jednotlivých národních útvarů měly zajišťovat tzv. Národní rady (*Nationalrat*), jejichž členy by byli poslanci Říšské rady zastupující příslušné teritorium.

Dne 21. 10. 1918 byl ve Vídni vytvořen národní útvar Německé Rakousko (*Deutsch-Österreich*) a zároveň vzniklo Prozatímní národní shromáždění (*Provisorische Nationalversammlung der deutschen Abgeordneten*) zastávající úlohu regionálního parlamentního orgánu Německého Rakouska.⁵ Útvar Německé Rakousko se skládal z následujících správních obvodů: Horní Rakousko, Dolní Rakousko, Německé Čechy, Sudetenland, Štýrsko, Salcbursko, Korutany, Německé Tyrolsko a Vorlabersko a mimo historických hranic Rakouska zahrnoval i území v Čechách, na Moravě, v Itálii a ve Slovinsku. Dne 30. října 1918 zvolilo Provisorijní národní shromáždění tzv. Státní radu (*Staatsrat*) v čele s Karlem Rennerem, která převzala funkci regionální vlády Německého Rakouska a setrvala ve svém úřadě až do 15. 3. 1919.

Politický vývoj byl následně umocněn přijetím Wilsonovy nóty vládou Rakousko-Uherska (27. 10. 1918), vyhlášením nezávislosti Československa dne 28. 10. 1918, deklarací nezávislosti Slovinska, Chorvatska a Bosny Hercegoviny (vše dne 29. 10. 1918) a proklamací nezávislosti Uherska, Slovenska a Slezska dne 30. 10. 1918. Na vzniklou situaci zareagovali německy hovořící politici v Čechách a na Moravě, z nichž někteří se sami aktivně účastnili politických jednání ve Vídni ve funkcích poslanců Říšské rady.⁶ Na konci října a začátku listopadu proto docházelo k vyhlašování německých provincií, které se obratem připojovaly ke státnímu útvaru Německé Rakousko.

Tabulka 1: Německo-rakouské provincie v Čechách a na Moravě

Německá provincie	Datum vyhlášení	Představitelé	Hlavní město	Datum čs. obsazení hlavního města
Německé Čechy <i>Deutschböhmen</i>	29. 10. 1918	Raphael Pacher Rudolf Lodg- man von Auen	Liberec	12. 12. 1918
Sudetenland	30. 10. 1918	Robert Frei- ssler	Opava	18. 12. 1918

5 Jeho složení odpovídalo výsledkům parlamentních voleb z roku 1911

6 Např. Oskar Teufel, který později stál v čele útvaru Německá jižní Morava (*Deutschsüdmähren*).

Šumavská župa <i>Böhmerwaldgau</i>	3. 11. 1918	Friedrich Wichtl	Český Krumlov, součást provincie Horní Rakousko	28. 11. 1918
Německá jižní Morava <i>Deutschsüd- mähren</i>	3. 11. 1918	Oskar Teufel hrabě Hieron. Oldofredi	Znojmo, součást provincie Dolní Ra- kousko	16. 12. 1918

Mimo německých provincií měly být k Německému Rakousku připojena teritoria Jihlavská, Brněnska a Olomoucka, kde žila početná německy hovořící menšina obyvatelstva, kvůli jejich geografické izolaci ale k jejich připojení nikdy nedošlo a ihned po 28. 10. 1918 byla jejich správa převzata československými úřady.

Dne 11. 11. 1918 abdikoval císař Karel I a hned následující den vyhlásilo Prozatímní národní shromáždění vznik Rakouské republiky⁷. Republika obratem převzala veškerá práva a povinnosti bývalého útvaru Německé Rakousko včetně správy provincií v Čechách a na Moravě.⁸

Československá reakce na vznik německo-rakouských provincií byla samozřejmě negativní. Problémem ale byla absence regulérních státních úřadů a armády, které by mohly vzniku provincií zabránit. Československo bylo v těchto dnech spravováno provizorním orgánem – Národním výborem, který však nebyl vybaven nástroji, kterými by mohl tuto reálnou situaci řešit. K posílení československé pozice došlo teprve dne 13. 11. 1918, kdy Národní výbor vyhlásil Provizorní ústavu⁹ a zřídil Revoluční národní shromáždění. To ihned na svém prvním zasedání konaném následující den vytvořilo první československou vládu vedenou Karlem Kramářem, která existovala do července 1919. Tato vláda zřídila Ministerstvo národní obrany v čele s V. Klofáčem, jehož cílem bylo převzetí existujících dobrovolnických vojenských jednotek a útvarů bývalé rakousko-uherské armády a vytvoření řádné armády nově vzniklého státu. Významnou podporu poskytlo Ministerstvo zahraničních věcí vedené E. Benešem, které činilo diplomatické kroky jak vůči rakouským úřadům, tak i vůči spojeneckým vládám USA, Francie, Velké Británie a Itálie. Benešův úřad byl v kontaktu s dohodovými vládami a aktivně se účastnil jednání mírové konference v Paříži, jejímž výsledkem byla

7 Zákonem č. StGBL 5/1918.

8 Zákonem č. StGBL 40/1918, § 1.

9 Zákonem č. 37/1918 Sb.

St. Germainská smlouva s Rakouskem podepsaná v červenci 1919.¹⁰ Tato smlouva definitivně potvrdila příslušnost teritorií německo-rakouských provincií k Československu, na druhé straně ale muselo Československo podepsat „Smlouvu mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými“¹¹ ve které prakticky poskytlo amnestii představitelům německo-rakouských provincií a zavázalo se poskytnout ochranu národnostním menšinám. Někteří z jejích představitelů působili nadále jako poslanci a politici, např. Rudolf Lodgman von Auen byl poslancem čs. Národního shromáždění v letech 1920–1925. Jiní politici se stali ministry či poslanci v Rakousku.¹²

Skutečný život předstihl politický vývoj i v tehdejší době. Ačkoliv nově vzniklé Československo ještě nemělo vytvořenu oficiální vládu, začaly dobrovolnické jednotky samy obsazovat části území německo-rakouských provincií – např. již 31. 10. 1918 obsadily Břeclav a dne 9. 11. 1918 Hustopeče.¹³ Po ustanovení Kramářovy vlády dostaly tyto vojenské akce úřední posvěcení vojenských a politických úřadů a zároveň bylo koordinováno jejich provádění a zajišťování mužstva a vojenského materiálu. První větší vojenskou akcí bylo obsazení města Most dne 28. 11. 1918,¹⁴ které si vyžádalo na čs. straně i několik mrtvých vojáků. Bojové scény při obsazování teritoria německo-rakouských provincií byly ale spíše výjimečné, byť si situace několikrát vyžádala nasazení obrněného vlaku, ve většině případů došlo k obsazení obce prostým příchodem čs. vojenských útvarů. Obsazování provincií probíhalo postupně až do počátku ledna 1919, čs. správa těchto území byla konsolidována teprve na přelomu let 1919 a 1920. Ještě 20. 12. 1918 konstatoval ve svém parlamentním vystoupení čs. poslanec dr. Hajn,¹⁵ že území provincií Deutschböhmen a Sudetenland není pod plnou kontrolou čs. státu. V březnu 1919 řešili poslanci Národního shromáždění, jak se postavit k českým Němcům ve vnitřní politice a jak podpořit mezinárodní uznání příslušnosti těchto teritorií k Československu.

Úřady německo-rakouských provincií přenesly v prosinci 1918 svá sídla do Vídně, kde se v letech 1919–1920 snažily ovlivňovat budoucí osudy svých regionů, a vysílaly dokonce své vyslance do důležitých zemí.¹⁶ Po přijetí St. Germainské mírové smlouvy se stalo zřejmým, že situaci změnit nemohou a ani Rakouská

10 Zákon č. 507/1921 Sb.

11 Zákon č. 508/1921 Sb.

12 Např. Raphael Pacher byl ministrem školství první Rennerovy vlády 1918–1919.

13 Obě místa příslušela k provincii Německá jižní Morava.

14 Součást provincie Německé Čechy.

15 viz <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/012schuz/s012005.htm> [1. 7. 2019].

16 Např. G. Peters, bývalý ministr vlády Německých Čech, působil v roce 1919 jako vyslanec ve Švýcarsku.

republika neměla zájem na jejich další podpoře. Činnost těchto exilových vlád proto kolem roku 1920 prakticky ustala a jejich představitelé se účastnili běžného politického života v Rakousku a Československu. Mezi rakouské krajanské organizace patřily např. *Bund der Deutschböhmen in Österreich* nebo *Verein der Deutschen der Iglauer Sprachinsel in Wien*. Dolnorakouská vláda zřídila 1. 2. 1919 charitativní organizaci *Hilfsverein für Deutschböhmen und die Sudetenländer*, která měla sice ekonomicky pomáhat německému obyvatelstvu Čech a Moravy, ale mezi její aktivity patřilo i upevňování vztahu místních Němců k Rakousku a podpora myšlenky, že jejich vlastní je Rakousko a nikoliv Československo. Tato aktivita spolku dokonce zapříčinila oficiální protest čs. vlády odeslaný dne 10. 5. 1921, jeho činnost ale pokračovala dále bez jakékoliv změny.

Obyvatelé bývalých provincií se začali spolkově organizovat v Československu již od roku 1919, kdy založili *Deutscher Kulturverband*, jejich radikální část pak zřídila *Deutscher Turnverband*. Zejména *Deutscher Kulturverband* byl velice úspěšnou organizací, která měla ve třicátých letech na 500.000 členů. *Kulturverband* působil v Československu až do roku 1939 jako striktně apolitická organizace rozvíjející německé školství a vzdělanost. Po roce 1945 již nebyl obnoven a na jeho činnost volně navázalo roku 1969 *Kulturní sdružení občanů německé národnosti* a roku 1994 pak *Spolek Rakušanů v České republice*.

Geografické vymezení teritoria německo-rakouských provincií na území ČSR

Geografické vymezení teritorií jednotlivých německo-rakouských provincií se proměňovalo v čase dle aktuální vojenské a politické situace. Osvobození určité obce či města ještě neznamenalo zánik německo-rakouské provincie jako takové, úřady v ostatních částech teritoria pokračovaly ve své činnosti i nadále. Některé obce či úřady nacházející se na jejich teritoriu pak uznávaly československé úřady a nepodílely se na aktivitách německo-rakouských úřadů. Hranice provincií si také nepředstavujeme jako neproniknutelné hradby – mimo výjimečných situací či vojenských akcí byl v zásadě umožněn běžný cestovní a obchodní styk s československým územím. Úřady na obou stranách omezeně spolupracovaly v oblastech, kde to bylo oboustranně výhodné, např. při repatriaci válečných navrátilců.

Tabulka 2a: Hlavní střediska provincie Německé Čechy / Deutschböhmen

Německý název	Český název	Datum čs. obsazení
Asch	Aš	22. 12. 1918
Aussig	Ústí nad Labem	10. 12. 1918
Bodenbach	Podmokly	13. 12. 1918

Böhm. Leipa	Česká Lípa	6. 12. 1918
Böhmisch-Kamnitz	Česká Kamenice	13. 12. 1918
Brüx	Most	28. 11. 1918
Dux	Duchcov	3. 12. 1918
Eger	Cheb	16. 12. 1918
Falkenau	Falknov/Sokolov	16. 12. 1918
Friedlant in Böhmen	Frýdlant v Čechách	14. 12. 1918
Gablonz/Neisse	Jablonec nad Nisou	12. 12. 1918
Graslitz	Kraslice	22. 12. 1918
Hirschberg in Böhmen	Doksy	21. 11. 1918
Karlsbad	Karlovy Vary	13. 12. 1918
Komotau	Chomutov	16. 12. 1918
Leitmeritz	Litoměřice	12. 12. 1918
Marienbad	Mariánské Lázně	8. 12. 1918
Mies in Böhmen	Stříbro	20. 11. 1918
Reichenberg	Liberec	12. 12. 1918
Saaz	Žatec	6. 12. 1918
Steinschönau	Kamenický Šenov	13. 12. 1918
Teplitz – Schönau	Teplice	9. 12. 1918
Tetschen/Elbe	Děčín	13. 12. 1918
Trautenau	Trutnov	16. 12. 1918

Tabulka 2b: Hlavní střediska provincie Sudetenland

Německý název	Český název	Datum čs. obsazení
Freudenthal	Bruntál	28. 12. 1918
Fulnek	Fulnek	13. 12. 1918

Grulich	Králíky	14. 12. 1918
Hannsdorf	Hanušovice	15. 12. 1918
Jägerndorf	Krnov	28. 12. 1918
Mährisch-Neustadt	Uničov	16. 12. 1918
Mährisch-Schönberg	Šumperk	15. 12. 1918
Rokitnitz	Rokytnice v Orlických horách	15. 12. 1918
Sternberg	Šternberk	18. 12. 1918
Troppau	Opava	18. 12. 1918
Zwittau	Svitavy	10. 12. 1918

Tabulka 2c: Hlavní střediska provincie Šumavská župa / Böhmerwaldgau

Německý název	Český název	Datum čs. obsazení
Böhmisch Rudoletz	Český Rudolec	12. 11. 1918
Kaplitz	Kaplice	3. 12. 1918
Krumau	Český Krumlov	28. 11. 1918
Neubistritz	Nová Bystřice	24. 11. 1918
Schamers	Číměř	11. 11. 1918

Tabulka 2d: Hlavní střediska provincie Německá jižní Morava / Deutschsüdmähren

Německý název	Český název	Datum čs. obsazení
Auspitz	Hustopeče	9. 11. 1918
Dürnholz	Drnholec	14. 12. 1918
Eisgrub	Lednice	30. 11. 1918
Frain	Vranov	13. 12. 1918
Misslitz	Mirotslav	4. 12. 1918
Neusiedl in Mähren	Novosedly	16. 12. 1918
Nikolsburg	Mikulov	15. 12. 1918

Pohrlitz	Pohořelice	20. 11. 1918
Saitz	Zaječí	23. 11. 1918
Schattau	Šatov	16. 12. 1918
Wolframitz	Olbramovice	5. 12. 1918
Zlabings	Slavonice	18. 11. 1918
Znaim	Znojmo	16. 12. 1918

Poštovní provoz na území německo-rakouských provincií

Poštovníctví spadalo v Rakousku-Uhersku do kompetence národních orgánů Rakouska a Uherska. V Rakousku/Předlitavsku byla tato oblast řízena Ministerstvem obchodu, živností, průmyslu a stavebnictví,¹⁷ kterému podléhalo Generální ředitelství pošt ve Vídni řídící poštovní ředitelství situovaná v hlavních městech jednotlivých správních celků Rakouska. K datu vyhlášení nezávislosti Československé republiky se na území Českých zemí nacházela tři poštovní ředitelství: pro Čechy se sídlem v Praze,¹⁸ pro Moravu se sídlem v Brně a pro Slezsko se sídlem v Opavě. Všechna tři poštovní ředitelství řídila poštovní soustavu i pro vzniku Československé republiky, se vznikem německo-rakouských provincií ale došlo ke kompetenčním střetům, protože orgány provincií odmítaly, aby strategické odvětví pošty podléhalo československým institucím. V listopadu 1918 se proto opavské poštovní ředitelství na několik týdnů odřízlo od československého poštovního systému a stalo se institucí Německého Rakouska řídící poštovní služby v provincii Sudetenland. Provincie Šumavská župa svěřila poštovníctví do správy Poštovního ředitelství Linec a provincie Německá jižní Morava pak podléhala přímo Poštovnímu ředitelství Vídeň.

Problémem se stalo řízení poštovních záležitostí v provincii Německé Čechy. Zdejší poštovníctví spadalo ke dni vyhlášení této provincie pod Poštovní ředitelství Praha. To se snažilo vykonávat svou službu i nadále, ale bylo odmítáno ze strany úřadů provincie Německé Čechy. Ty se rozhodly po dohodě s vídeňským ministerstvem a Generálním ředitelstvím pošt založit nové Poštovní ředitelství Ústí nad Labem,¹⁹ které skutečně vzniklo dne 10. 11. 1918 výnosem č. 107/P Ministerstva pro obchod, živností, průmyslu a stavebnictví vedeném ministrem Karlem

17 Ministerium für Handel, Gewerbe, Industrie und Bauten.

18 Pracovníci Poštovního ředitelství v Praze složili slib věrnosti Národnímu výboru již dne 29. 10. 1918 a jeho zaměstnanec dr. Fatka se stal 4.11.1918 plnoprávným generálním ředitelem nově vzniklé Československé pošty.

19 Postdirektion Aussig.

Urbanem. Úřad vznikl velice rychle, již 18. 11. 1918 začal vykonávat svou funkci a řídit ty poštovní úřady působící na území provincie Německé Čechy, které deklarovaly věrnost státu Německé Rakousko. Některé pošty ale odmítaly pracovat pro německorakouské úřady a spolupracovaly výhradně s pražským poštovním ředitelstvím.

V čele ústeckého ředitelství stál poštovní prezident rytíř Heinrich von Kamler Jr. (1864–1950). Jeho děd Josef byl poštmistrem, jeho otec Heinrich von Kamler Sen. (1836–1918) byl ředitelem vídeňské hlavní pošty, autorem systému polních pošt v Bosně Hercegovině 1878–1879 a posléze dvorním radou a členem představenstva Rakouské pošty. Po odchodu do penze žil a zemřel v Hustopečích na Moravě. Jeho syn Heinrich nejprve pracoval v bosenské Militärpost, odkud byl roku 1903 jmenován ředitelem rakouské pošty v Konstantinopoli. Velmi se zasloužil o rozvoj rakouských pošt v Turecku, během jeho řízení těchto úřadů zavedl řadu moderních poštovních metod, roku 1907 byl jmenován dvorním radou. Od roku 1916 stál v čele Poštovního ředitelství Terst a v listopadu roku 1918 byl povolán k řízení nově založeného ústeckého ředitelství.

Vznik ústeckého ředitelství způsobil otevřený střet s Poštovním ředitelstvím v Praze, které odmítlo uznat existenci ústeckého úřadu a i nadále se prohlašovalo jedinou oprávněnou autoritou k řízení poštovních úřadů na území Československa včetně teritoria všech německo-rakouských provincií. Vzniklá situace způsobila i výměnu řady diplomatických nót mezi československou a rakouskou vládou. V archivech je dochován ostrý protest ministra pošt dr. Stříbrného adresovaný rytíři von Kamler dne 22. 11. 1918, ve kterém ho informuje, že neuznává jeho pravomoci a vyhrožuje existenčními problémy pracovníkům pošt, kteří ho budou respektovat.²⁰ Ani tato intervence ale nedosáhla očekávaného výsledku a ústecké ředitelství spravovalo poštovníctví na teritoriu Německých Čech jménem republiky Německé Rakousko až do prosince 1918, kdy bylo toto území vojensky obsazeno čs. jednotkami.

Vybavení pro ústecké Poštovní ředitelství dodávalo vídeňské Generální ředitelství pošt přes německé území. Stejná cesta byla použita pro dodávky poštovních cenin, materiálů i transport poštovních zásilek. Poštovní trasa vedla z Vídně přes Linec – Pasov – Řezno – Wiesau – Hof, odkud jedna její větev směřovala na poštovní úřad Cheb 2. Z Hofu pokračovala trasa do Drážďan, odkud vedlo spojení na poštu Ústí/Labem 2 a posléze končila v Kladsku, odkud vedly přípoje na pošty Liberec 3 a Trutnov 2. Ústecké ředitelství pověřilo větší poštovní úřady distribucí objednaných materiálů na menší pošty v jejich regionu. Nejen poštovní zásobování německo-rakouských provincií probíhalo ve spolupráci se Saskými a Bavorskými drahami, které i během existence provincií provozovaly poštovní vlakové

²⁰ Dokument č. 160-M-1918 vyobrazený ve zpravodaji Postilión 4, 2008.

trasy vedoucí z Německa do Chebu (Bavorské dráhy), resp. do Chebu, Děčína, Podmokel, Varnsdorfu, Vejprt a Bohumína (Saské dráhy).

Změny státoprávního uspořádání v Rakousku ovlivnily i situaci na území německo-rakouských provincií v Československu. Až do císařské abdikace dne 11. 11. 1918 fungovaly veškeré provinciální úřady jménem rakouského císařství. S následným vznikem republiky Německé Rakousko přešly tyto úřady do správy tohoto nově vytvořeného státu. Tato změna se projevila znárodněním úředních razítek a poštovních formulářů, z nichž byl odstraňován císařský orel a zkratka „k. k.“. Toto je až nečekaná shoda s českým přístupem, protože obdobně postupovaly i československé poštovní úřady a instituce. Přesto není žádných pochyb, že instituce provincií zastupovaly zájmy státu Německé Rakousko. Jasně to dokládá např. výnos Generálního ředitelství pošt ve Vídni č. 1789/P ze dne 25. 11. 1918 podepsaný samotným generálním ředitelem Konradem Hoheiselem, který deklaruje, že veškerý movitý i nemovitý majetek spravovaný poštovními úřady provincie Německé Čechy přechází do vlastnictví státu Německé Rakousko. Ředitel dále požaduje odstranit staré znaky císařství z poštovních budov a dokumentů. Poštovní ředitelství spravující jednotlivé provincie byla v přímém styku s provinciálními vládními úřady, se kterými projednávaly záležitosti týkající se poštovníctví, telefonního a telegrafního styku a dopravní obslužnosti okrajových částí provincií. Na žádost vládních úřadů byla ředitelství schopna zajistit osvobození od placení poštovného pro úřední nebo provládní instituce. Provinciální ředitelství ale musela řešit i střety s českými zaměstnanci jednotlivých poštovních úřadů, kteří se protivili některým nařízením nebo odmítali skládat slib věrnosti Německému Rakousku.

Ačkoliv se pražské a ústecké poštovní ředitelství se oficiálně vzájemně neznávala, v jejich služebních vztazích nakonec převládl racionální přístup a oba poštovní úřady začaly posléze spolupracovat. V provozních záležitostech sice obě strany běžně rušily výnosy protistrany, případně přikazovaly svým poštovním úřadům neuposlechnutí obdržených příkazů, postupem doby byly ale ochotné k výměně poštovních zásilek. Nejbližší spolupráci ale oba úřady navázaly v personálních otázkách, kdy vzájemně spolupracovaly při umisťování pošťáků navrátilých se z války, případně při vyřizování stížností a zaměstnaneckých záležitostí poštovního personálu.

Od listopadu 1918 začaly čs. jednotky postupně obsazovat území všech čtyř německo-rakouských provincií. Na obsazených územích postupně zůstávaly části vojenských jednotek, aby zde udržely klid mezi obyvatelstvem a znemožnili návrat německo-rakouských úřadů. Pokud představitelé místních úřadů odešli nebo byli politicky nespolehliví z československého pohledu, byli na jejich místa povoláváni úředníci z Českých zemí. Tato obměna se týkala i poštovních úřadů, které byly považovány za strategickou infrastrukturu, kterou je nutno získat pod kontrolu.

Nekonaly se ale plošné čistky, většina německého i českého personálu zůstala po složení přísahy Československé republiky na svých místech.

Takto nastavený systém byl ale chápán jako provizorní, protože nebylo zřejmé, jak rozhodne o budoucnosti území německo-rakouských provincií v Československu mírová konference v Paříži. Až do léta 1919 byly proto kroky čs. úřadů na jedné straně umírněné, aby nevzbudily nevoli místních obyvatel a neposloužily jako argument protistrany, na straně druhé se čs. úřady snažily dostat do vedení jednotlivých obcí a institucí co nejvíce představitelů loajálních vůči Československu. Snahou bylo co nejdříve normalizovat politickou i ekonomickou situaci na těchto územích, která byla strategická pro nově vzniklé Československo zejména kvůli uhelnému a ocelářskému průmyslu, ale i velkým závodům průmyslu textilního, strojírenského či chemického. Zároveň byly využívány veškeré příležitosti k demonstraci příslušnosti těchto území k Československu. Teprve od léta 1919, kdy bylo z průběhu pařížských mírových rozhovorů zřejmé, že území provincií budou potvrzena Československu, začaly čs. úřady pracovat na integraci těchto teritorií se zbytkem Československa.

Tyto politické změny ovlivnily i vývoj poštovníctví. Po obsazení území německo-rakouských provincií byla převzata plná kontrola nad Poštovním ředitelstvím Opava, které zůstalo nadále zachováno. Naproti tomu nově vzniklé německo-rakouské Poštovní ředitelství Ústí/Labem bylo obratem zrušeno a veškeré záležitosti řízení poštovního provozu byly opět převedeny na Poštovní ředitelství Praha a na nově vzniklé Poštovní ředitelství Pardubice.²¹ Pražský úřad převzal do správy poštovní úřady na území bývalé provincie Šumavská župa a brněnské poštovní ředitelství spravovalo poštovní úřady na území bývalé Německé jižní Moravy. V první fázi byla užívána v komunikaci s poštovními úřady němčina, postupně se od roku 1919 zaváděla korespondence v česko-německém znění. Uživatelé poštovních služeb měli možnost komunikovat s poštovním personálem česky či německy dle svého uvážení po celou dobu čs. správy. Od roku 1919 byly na celém území bývalých provincií zavedeny československé poštovní tarify, pravidla a ceniny, které zde platily až do let 1938/1939. Úspěšná jednání o mírové smlouvě zároveň odblokovala smluvní ošetření poštovních vztahů mezi Československem a Rakouskem, když byla dne 3. 9. 1919 podepsána dohoda o pravidlech poštovního styku mezi oběma státy vycházející z rakouské poštovní praxe.

Poštovní známky používané na území německo-rakouských provincií

Jelikož se úřady všech německo-rakouských provincií na československém území jasně hlásily ke státu Německé Rakousko, zůstaly během jejich existence v platnosti rakouské poštovní známky. Jejich seznam je shodný s výplatními, no-

²¹ Založené v březnu 1919.

vinovými, spěšnými a dopltnými emisemi platnými na ostatním území Československa.²² Během existence provincií nebyly připraveny žádné vlastní poštovní ceny ani přetisky na rakouských známkách, což dokazuje skutečnou poštovní potřebu neovlivněnou sběratelskými vrtochy, byť předmětná území měla dlouhou filatelistickou tradici.²³ V případě nedostatku poštovních cenin se na území provincií poměrně často setkáváme se zásilkami vyplacenými hotově či s různými poštovními provizorií. U nedostatečně vyplacených zásilek či zásilek vyžadujících dodatečně poštovní úkony můžeme dokonce nalézt vedle sebe rakouské známky použité na československém území vedle cenin použitých na území provincií. Zpravidla se ale nejedná o smíšené frankatury, protože dodatečně vylepená cenina většinou nedoplňuje původní výplatné.

Existuje hypotetická možnost výskytu rakouských známek s přetiskem *Deutsches Österreich* na území provincií, jelikož první hodnoty této série byly vydány ještě v prosinci 1918 a mohly být tedy poštovními ředitelstvími Linec a Vídeň dodány na území Šumavské župy či Německé jižní Moravy, zatím nebyl ale předložen žádný nefilatelistický doklad prokazující skutečné poštovní použití těchto cenin na území německo-rakouských provincií v Československu.

Po obsazení území provincií čs. vojskem zůstaly v platnosti rakouské poštovní známky a celiny. Od vydání prvních čs. emisí Hradčany a Sokol v letu byly i na tato teritoria postupně zaváděny československé ceny. Není dosud známo, kdy začaly být na místní pošty dodávány čs. známky emise Hradčany, patrně se tak stalo buď koncem prosince 1918, nebo v průběhu ledna 1919. U dosud předložených zásilek frankovaných emisí Hradčany v prosinci 1918 není zcela jisté, zda nebyly známky zakoupeny ve vnitrozemí a použity v pohraničí sem vyslanými českými úředníky či vojáky,²⁴ celistvost na obr. 20 ale dokazuje, že čs. ceny mohly být používány místními obyvateli již v prosinci 1918.

Sběratelé se mohou setkat se známkami emise Hradčany opatřenými diagonálním přetiskem *Deutschböhmen*. Přetisk najdeme buď na nepoužitých známkách, na známkách s nečitelným razítkem či jen jeho fragmentem, dosud nebyla předložena žádná poštovně prošlá celistvost. Vzhledem k postupu v obsazování jednotlivých provincií a k datu vydání prvních čs. známek²⁵ není ani teoreticky možné, aby byly tyto ceny dodány na území provincií a zde opatřeny předmět-

22 Seznam jednotlivých známek je uveden např. ve Specializované příručce pro sběratele známek Československa 1918–1939, s. 210–212.

23 Např. Gustav Bauschke vydával v Ústí/Labem první filatelistický časopis *Der deutsche Briefmarkensammler* již od roku 1869.

24 Většina těchto zásilek je adresována do Prahy či vnitrozemí státu a je psána česky.

25 První známky čs. emisí Hradčany a Sokol v letu byly vydány dne 18. 12. 1918, kdy už byla všechna hlavní města provincií obsazena čs. vojsky.

ným přetiskem na příkaz německo-rakouských úřadů. Ani v Poštovních věstnících či jiné dokumentaci Čs. poštovní správy není obsažen příkaz k provedení tohoto přetisku ani oznámení o vydání přetisku na emisi Hradčany. Ačkoliv členové Klubu českých filatelistů mapovali i sebemenší přetisky či odchylky rakouských a čs. známek, se kterými seznamovali prostřednictvím časopisu Český filatelista širokou sběratelskou veřejnost, o přetisku Deutschböhmén mlčí i oni.²⁶ Vzhledem k tomu, že přetisky často nalézáme na špatně centrovaných známkách či známkách s nekvalitním razítkem, nelze se ubránit dojmů, že se jedná o filatelistické „zhodnocení“ jinak bezcenných známek. Katalogy tuto emisi neregistrují, protože máme co to činění s tisky pořízenými neoprávněnou osobou vzniklé zřejmě až v pozdější době, které nemají žádnou filatelistickou hodnotu.

Od ledna 1919 byly postupně dodávány na území provincií československé ceniny a formuláře v dostatečném množství. Stejně jako na zbývajícím území Československa proběhla i na teritoriu všech provincií v únoru a březnu 1919 Rašínova měnová reforma, v jejímž rámci skončila k 28. 2. 1919 platnost veškerých rakouských známek a k 14. 10. 1919 pak platnost veškerých rakouských celin. Od tohoto okamžiku platily na území bývalých německo-rakouských provincií veškeré čs. ceniny a formuláře vydané před rokem 1938/1939.

Území bývalých provincií je charakteristické i častějším výskytem padělků ke škodě pošty. Jen za období 1919-1925 bylo identifikováno pět různých padělků platných československých známek, které reprezentují valnou většinou dosud známých padělků čs. známek meziválečného období.

Tabulka 3: Padělky ke škodě pošty rozšiřované na území býv. německo-rakouských provincií 1919–1925

Popis padělku	Místo	Poznámka
Hradčany 25 hal modrá	Vejprty	připravována
Hradčany 100 hal	Vejprty	užívány 1919-1921
Hradčany 200 hal	Vejprty	užívány 1919-1921
Hradčany 300 hal	Vejprty	užívány 1919-1921
Osvobozená republika 50 hal zelená	Vejprty, Most	
Osvobozená republika 60 hal	Teplice, Podmokly, Cheb	

26 Viz časopis Český filatelista, ročníky 1919-1920 na <http://www.filaso.cz/knihovna-digitalizace-vypis.php?idr=5&rok=1919> [1. 7. 2019].

Celiny a poštovní formuláře používané na území německo-rakouských provincií

Stejně jako v případě poštovních známek byly na území německo-rakouských provincií používány stejné celiny jako na ostatním území Československa. Mezi nejběžnější patří dopisnice s portrétem Karla I., méně často se setkáváme s ostatními druhy celin. Dopisnice a zálepky císař Karel I. v nominální hodnotě 8hal a 15hal jsou běžně dofrankovány poštovními známkami různých druhů, aby splňovaly požadavky na výplatné zavedené k 1. 9. 1918. Platnost původních rakouských celin skončila k 14. 10. 1919 stejně jako na ostatním československém území.

Stejně jako u poštovních známek existuje nepotvrzená hypotetická možnost, že byly na území německo-rakouských provincií v Československu dodány rakouské dopisnice Císařská koruna (10hal) a zálepky císař Karel I. (20hal) opatřené přetiskem *Deutschösterreich*, které byly uvedeny do oběhu v prosinci 1918. Zatím ale nebyl předložen žádný poštovně prošlý exemplář kterékoli z těchto celin.

Československé celiny prvního vydání (císař Karel I. a Císařská koruna s přetiskem ČSR -10-) byly na území provincií dodávány zřejmě koncem prosince 1918 či v lednu 1919. Přetištěné rakouské celiny nebyly na území provincií ale příliš hojně používány, na jejich teritoriu se užívaly spíše původní rakouské celiny bez jakýchkoliv úprav. Od února 1919 byly pak na území provincií dodávány již běžné československé celiny pro tuzemský i mezinárodní poštovní styk. V druhé polovině roku 1919 začaly být dodávány nově vydávané čs. poštovní průvodky a formuláře s vytištěnými známkami či kolky. Od roku 1919 platily na teritoriu německo-rakouských provincií veškeré československé celiny vydané v období 1919–1938/39.

Poštovní razítka používaná na území německo-rakouských provincií

Poštovní správy všech provincií přejaly původní rakouská poštovní razítka distribuovaná na jednotlivé poštovní úřady. Během existence provincií nebyly vytvořeny žádné vlastní vzory poštovních razítek.

Tabulka 4a: Typy rakouských poštovních razítek užívaných na území německo-rakouských provincií 1918

Popis razítka	Zaváděna od	Typ dle Votočka ^a
jednokruhová denní razítka	1890	E. 178 – E. 201
dvoukruhová denní razítka	1893	G. 100 – G. 142
razítka vlakových pošt	1893	E. 266 – E. 271 & G. 200 – G. 205
čárková denní razítka	1894	F. 3 – F. 7

razítka nádražních schránek	1901	C. 260 – C. 268
razítka vlakových průvodčích	1904	E. 273 – E. 276
strojová denní razítka	1906	W. 1 – W. 8

a) Viz Votočkova Monografie, díly XIII–XIV.

Jedinou známou úpravou existujících razítek bylo vylomení českého textu na denních razítkách poštovních úřadů Hrušovany nad Jevišovkou (Grusbach), Znojmo 1 (Znaim 1) a Znojmo 2 (Znaim 2).²⁷ Ke znárodnění došlo zřejmě v listopadu a prosinci 1918 z vlastní iniciativy místních poštmistrů, kteří tak chtěli deklarovat svou příslušnost ke státu Německé Rakousko. Zatímco vylomení českého textu z hrušovanských razítek bylo nevratné, znojemská poštovní razítka bylo možno po dosazení českého personálu opravit, a proto byla původní rakouská poštovní razítka s německo-českou legendou používána i nadále v letech 1919–1920. Na poště Hrušovany/Jevišovkou bylo období 1919–1920 provizorně nasazeno atypické čs. poštovní razítko používané až do doby přidělení definitivních čs. poštovních razítek. Obdobný postup byl zvažován i pro poštu Znojmo 1, jelikož bylo ale možno opravit původní rakouská razítka, otisk připravovaného atypického poštovního razítka zde najdeme jen výjimečně.

Tabulka 4b: Znárodněná rakouská a atypická čs. poštovní razítka užívaných na území německo-rakouských provincií 1918–1919

Popis razítka	Používána od – do	Votoček # ^b
znárodněné Grusbach s poškozeným můstkem, rozl. písm. „b“	1918–1919	745/1a (XVI díl)
znárodněné Grusbach s vylomeným můstkem, rozl. písm. „b“	1918–1919	745/2a (XVI díl)
atypické razítko Hrušovany/Jevišovkou	1919–1921	745/1 (XVII díl)
znárodněné Znaim 1, rozl. písm. „a“	1918–1919	2839/1a (XVI díl)
znárodněné Znaim 1, rozl. písm. „e“	1918–1919	2839/3a (XVI díl)
znárodněné Znaim 1, rozl. písm. „2a“	1918–1919	2839/5a (XVI díl)
znárodněné Znaim 1, rozl. písm. „3a“	1918–1919	2839/6a (XVI díl)

²⁷ Viz Votočkova Monografie, díl XVI (1. svazek s. 200; 2. svazek s. 92–96) a díl XVII (1. svazek s. 32–33 a 241; 2. svazek 177).

znárodněné Znaim 1, rozl. písm. „3b“	1918–1919	2839/7a (XVI díl)
znárodněné Znaim 1, rozl. písm. „3c“	1918–1919	2839/8a (XVI díl)
znárodněné Znaim 1, rozl. písm. „3d“	1918–1919	2839/9a (XVI díl)
znárodněné Znaim 1, rozl. písm. „3e“	1918–1919	2839/10a (XVI díl)
atypické razítko Znaim 1 / Znojmo 1	1919	2839/11 (XVI díl)
znárodněné Znaim 2, rozl. písm. „a“	1918–1919	2840/1a (XVI díl)
znárodněné Znaim 2, rozl. písm. „c“	1918–1919	2840/2a (XVI díl)
znárodněné Znaim 2, rozl. písm. „d“	1918–1919	2840/3a (XVI díl)
znárodněné Znaim 2, rozl. písm. „e“	1918–1919	2840/4a (XVI díl)
znárodněné Znaim 2, rozl. písm. „f“	1918–1919	2840/5a (XVI díl)
znárodněné Znaim 2, rozl. písm. „h“	1918–1919	2840/6a (XVI díl)
atypická razítka Znojmo 2	1919–1920	2842/1&2 (XVII díl)

b) Viz Votočková Monografie, díl XVII.

Zavádění československých poštovních razítek počalo v roce 1919 a čs. razítka byla postupně používána na veškerých poštovních úřadech na území bývalých německo-rakouských provincií. Nahrazení původních rakouských, resp. znárodněných poštovních razítek, za nová československá razítka proběhlo do konce roku 1920 a od této chvíle zde byla používána standardní čs. poštovní razítka. Jelikož podstatná část místních obyvatel se i nadále hlásila k německé národnosti, byla po celou dobu první republiky používána zpravidla dvojjazyčná česko-německá poštovní razítka prvního typu, výjimečně pak i typu druhého. Stejným vývojem prošla i razítka nádražních schránek a vlakových pošt. Na území bývalých provincií připadá výskyt prvního československého příležitostného razítka, které bylo používáno dne 24. 8. 1919 ve Znojmě u příležitosti Sokolského sletu. V roce 1920 došlo z ekonomických důvodů ke zrušení služby poštovních průvodčích a tím i k zániku jejich razítek. Od října 1920 byla tato služba nahrazena úhrnnou přepravou poštovních závěrů, které představovaly zaplombované pytle s již zpracovanou a roztríděnou poštou, které Československé dráhy jen rozvážely mezi stanovenými železničními stanicemi.

Tabulka 5: Typy čs. poštovních razítek užívaných na území německo-rakouských provincií po roce 1919

Popis razítka	Zaváděna od	Typ dle Votočka ^c
dvoukruhová denní razítka I. typu	1919	M. 43 – M. 44
strojová denní razítka	1919	KRAG ^d
razítka vlakových pošt provizorní	1919	VP. 6 – VP. 8
razítka vlakových pošt definitivní	1920	V. 21 – VP. 22
raz. pro úhrnnou přepravu pošt. závěrů	1920	V. 26 – V. 32,
razítka nádražních schránek	1920	RM. 14 – RM. 17; RM 21 – RM. 27
dvoukruhová denní razítka II. typu	1924	M. 45

c) Viz Votočkova Monografie, díl XVII.

d) Viz texty K. Kuči ve Filatelii č. 14 a 15, 1991.

Poštovní nálepky používané na území německo-rakouských provincií

Stejně jako v předchozích oddílech, i v tomto můžeme říci, že se na území německo-rakouských provincií používaly stejné rakouské nekolokované formuláře a rekomandační, spěšné a další nálepky, jaké platily na ostatním československém území. Od roku 1919 začaly být původní rakouské tisky nahrazovány československými typy formulářů a nálepek, které se zde používaly až do období let 1938/39.

Tabulka 6: Seznam rak. & čs. nálepek platných na území německo-rakouských provincií 1918–1920

Popis celiny	Emise	Poznámka
R nálepka typu R2	1897	s označením „No./Čís.“
R nálepka typu R3	1911	bez označení
R nálepka CS1	1919	trojdílný rámeček
R nálepka CS2	1919	trojdílný rámeček s úzkou dolní částí
R nálepka CS3	1919	dvojdílný rámeček
spěšné nálepky rakouské	1893	

spěšné nálepky československé	1919	
letecké nálepky československé	1920	

Poštovní cenzura na území německo-rakouských provincií

Cenzura byla v Rakousko-Uhersku zřízena již na počátku první světové války, konkrétně nařízením Ministerstva obchodu ze dne 25. 7. 1914. Toto nařízení zavedlo vnitrostátní cenzuru poštovních zásilek, telegramů a telefonických hovorů v rámci monarchie a na území Bosny Hercegoviny. Cenzura mezinárodních poštovních zásilek byla zavedena nařízením stejného úřadu až 5. 10. 1914. Řízením cenzurních úřadů byla pověřena nově vytvořená instituce: *Válečný dohledový úřad*.²⁸ Ten byl samostatnou institucí až do období 1916/1917, kdy byl zcela zreformován rakousko-uherský cenzurní systém a Válečný dohledový úřad se stal jen jednou ze sekcí Ministerstva války. V jeho čele stál maršál Leopold Schleyer von Pontemalghera (1858–1920),²⁹ který se narodil v Hradci Králové a patřil ke korespondenčním partnerům známé české intelektuálky Sidonie Nádherné.

Na území německo-rakouských provincií působily ještě několik dnů po jejich vzniku dvě původní rakouské cenzurní stanice – v Děčíně (*Tetschen/Elbe*) a Podmoklech (*Bodenbach*), které fungovaly jako pobočky vídeňského cenzurního úřadu: cenzura v Podmoklech byla specializována na balíkové zásilky a úřad v Děčíně kontroloval korespondenci do Skandinávie a Ameriky a od roku 1918 odbavoval veškerou korespondenci rakousko-uherských jednotek dislokováných na Západní frontě.

Oficiálně byla válečná cenzura v Rakousku zrušena zákonem Provizorního národního shromáždění ke dni 30. 10. 1918³⁰ a následující den byl ve Vídni zrušen Válečný dohledový úřad. Období bez cenzury ale netrvalo příliš dlouho, byť v podstatě pokrylo většinu období existence německo-rakouských provincií v ČSR. Stát Německé Rakousko oficiálně obnovil poštovní cenzuru dne 21. 12. 1918 z důvodu kontroly vývozu valut do nástupnických států Rakousko-Uherska. V této době ale bylo území německo-rakouských provincií z valné většiny již pod československou kontrolou a tak nevznikly žádné nové cenzurní úřady na jejich teritoriu. V německorakouském Poštovním věstníku č. 1/1919 ze dne 9. 1. 1919 byly uvedeny cenzurní úřady pro jednotlivé nástupnické státy, kontrolu zásilek do Československa a Polska zajišťovaly cenzurní úřady Gmünd 2 (České Velenice),

28 Kriegsüberwachungsamt (KÜA).

29 V armádě se zabýval poštovníctvím již v roce 1905, ale mezi jeho hlavní oblasti zájmu patřily spíše technika a prostředky komunikace, velmi aktivně se zabýval např. letectvím.

30 Zákonem č. STGBI č. 3/1918 (viz <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=sgb&datum=19180004&seite=00000003&zoom=2>) [1. 7. 2019].

Wien 24, Wien 28, Wien 77 a Linz 2. Poštovní cenzura byla v Rakousku definitivně zrušena k 20. 10. 1919.

Z doby existence německo-rakouských provincií v ČSR se proto nesetkáváme s listovními zásilkami nesoucími znaky provedené cenzury.³¹ Dobové dokumenty ale naznačují, že kontrola zásilek byla prováděna i po 30. 10. 1918 a dokonce lze očekávat, že úřady německo-rakouských provincií spolupracovaly s (utlumovanými) rakouskými a uherskými cenzurními středisky. Klíčové cenzurní orgány působily zejména na hlavních poštovních úřadech provincií (Reichenberg1/Liberec1, Troppau1/Opava1, Znaim 1/Znojmo1³²), které měly většinou cenzurní zkušenosti už z doby první světové války.

Československo sice nezavedlo v roce 1918 plošnou poštovní cenzuru, přesto ale minimálně již od roku 1919 namátkově kontrolovalo obsah civilní korespondence vyměňované s Německem, Rakouskem, Maďarskem a některými dalšími státy, případně i vnitrostátní korespondenci v návaznosti na lokální situaci. Cenzuře tak byly podrobeny i poštovní zásilky obyvatel bývalých německo-rakouských provincií, kteří podstatnou část své korespondence směřovali do předmětných států. Teprve v květnu 1920 byl v návaznosti na novou Ústavu schválen ústavní zákon, který zaručoval obyvatelům Československa listovní tajemství³³ s výjimkou mimořádných opatření státu.³⁴

K zavedení poštovní cenzury došlo v Československu roku 1921 v souvislosti se snahou bývalého rakouského císaře Karla I získat uherský trůn. Jejím základem se stal výnos prezidia Ministerstva vnitra č. 9819 ze dne 16. 4. 1921, na který navázalo Ministerstvo pošt a telegrafů svým výnosem č. 443-Pp-VIII-21 datovaným dne 25. 4. 1921. Na jejich základě byla vytvořena síť cenzurních stanic, které zcela otevřeně kontrolovaly poštovní zásilky a opatřovaly je cenzurními razítky. Zároveň měly tyto cenzurní stanice pravomoc zabavovat nepřátelské zásilky. Tento osud potkal např. požadavky na statistické informace odesílané Zeměpisným ústavem Vratislavské univerzity různým obcím a veřejným institucím v Československu, což se stalo dokonce předmětem parlamentní interpelace.³⁵

Zásilky vojenských a polních pošt na území německo-rakouských provincií

Téma vojenských a polních pošt spojených s teritoriem německo-rakouských

31 Např. otiskem cenzurního razítka či ručním vyznačením kontroly poštovní zásilky.

32 V Liberci a Opavě působily cenzurní stanice v období 1914–1916

33 Zákon o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního č. 293/1920 Sb.

34 Zákon o mimořádných opatřeních č. 300/1920 Sb.

35 Viz archiv Parlamentu ČR na http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2436_00.htm a http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2484_00.htm; mezi interpelujícími poslanci najdeme mimo jiné jméno Rudolfa Lodgmana, bývalého představitele provincie Německé Čechy.

provincií obsahuje čtyři vojenské poštovní systémy, které fungovaly paralelně a dokonce se občas i prolínaly:

- rakousko-uherský v období 29. 10. 1918–4. 11. 1918
- systém Červeného kříže pro korespondenci válečných zajatců a internovaných v období 29. 10. 1918–31. 12. 1919
- rakouský (státu Německé Rakousko) v období 8. 11. 1918–31. 12. 1918
- československý v období 1. 11. 1918–10. 9. 1919.

Prvním z nich byl **systém rakousko-uherský**, který začal fungovat od 1. 8. 1914 a pokračoval po celou dobu první světové války až do období vyhlášení jednotlivých německo-rakouských provincií. Doklady jeho fungování z let 1914–1918 jsou zcela běžné, na území budoucích provincií sídlila řada vojenských jednotek, jejichž příslušníci vedli čilou korespondenci se svými rodinami po celém Rakousko-Uhersku. Tento systém osvobozoval od poštovního písemnou korespondenci vojáků, válečných zajatců, internovaných osob vč. korespondence zasílané těmto osobám stejně jako veškerou služební korespondenci vojenských úřadů a institucí. Ne příliš časté jsou ale doklady tohoto poštovního systému z doby existence německo-rakouských provincií, protože tento systém fungoval během jejich existence jen po několik málo dnů a u provincií Šumavská župa a Německá jižní Morava je možný tento souběh jen po 2 kalendářní dny,³⁶ jelikož systém rakousko-uherské polní pošty byl uzavřen k 4. 11. 1918 na základě kapitulace rakousko-uherské armády dne 3. 11. 1918. Do tohoto systému zahrnujeme i korespondenci vojáků navrátilivších se z války, kteří byli demobilizováni na území německo-rakouských provincií. Pokud se jednalo o vojáky německé národnosti, byli často přesunuti do vojenských jednotek Volkswehru. V případě českých či jiných vojáků neněmeckého původu byli tito odzbrojeni a následně propuštěni z armády.

Delší trvání měl sesterský **systém Červeného kříže** pro korespondenci válečných zajatců a internovaných osob, který začal fungovat již na samém počátku první světové války. Tento poštovní systém přežil i konce války, jelikož návrat zajatců si vyžádal ještě období řady měsíců a výjimečně najdeme zajateckou korespondenci ještě z počátku dvacátých let. Tento systém fungoval bez ohledu na aktuální stát spravující území německo-rakouských provincií pod ochranou Mezinárodního červeného kříže. Korespondence v rámci tohoto systému nebyla omezována ani rakouskými, ani československými úřady. Doklady zaslané od zajatců či naopak k jejich rukám z doby existence německo-rakouských provincií nejsou příliš běžné, ale existuje jich celá řada.

36 Pouze ve dnech 3.–4. listopadu 1918.

Na území německo-rakouských provincií se v době první světové války nacházela řada vojenských posádek, vojenských nemocnic a zajateckých táborů spravovaných velitelstvími 8. a 9. armádního sboru.³⁷ Jejich ostraha byla většinou svěřena domobraneckým praporům. Seznam hlavních rakousko-uherských vojenských útvarů působících v roce 1918 na území provincií je uveden v následujícím přehledu. Mimo níže registrovaných jednotek pěchoty a dělostřelectva působily na teritoriu německo-rakouských provincií i jednotky jezdeckta či letectva, pro jejich relativně okrajový význam pro budoucí dění na území provincií je však neuvádíme. V dalším přehledu jsou sumarizována specializovaná vojenská zařízení dislokovaná na území provincií, která využívala služeb rakousko-uherských polních pošt. Poštovní dokumenty z těchto zařízení v době existence německo-rakouských provincií nejsou známy, a pokud existují, jedná se o výjimečné poštovní-historické dokumenty. Ostatní rakousko-uherské vojenské instituce působící na teritoriu německo-rakouských provincií³⁸ užívaly služeb civilních pošt a jejich korespondenci lze výjimečně nalézt.

Tabulka 7: Hlavní rakousko-uherské vojenské jednotky na území německo-rakouských provincií (1918)

Vojenská jednotka	Sídlo posádky	Fronty během 1. sv. války
velitelství 9. armádního sboru	Litoměřice	
9 dělostřelecká brigáda	Terezín	
26. oddíl polního dělostřelectva	Terezín	
26. oddíl polních houfnic	Litoměřice	
9. pionýrský (ženijní) prapor	Terezín	
13. zdravotní oddíl	Terezín	
29. pěší divize	Terezín	
57. pěší brigáda	Terezín	
58. pěší brigáda	Liberec	
1. pěší pluk	Opava	Italská
42. pěší pluk	Terezín	srbská, ruská

37 Velitelství 8. armádního sboru sídlilo v Praze, velitelství 9. armádního sboru v Litoměřicích.

38 Zejména vojenské nemocnice a menší zajatecké či pracovní tábory.

73. pěší pluk	Cheb	srbská, italská; 1918 část v Praze
75. pěší pluk	Jindřichův Hradec	ruská; 1918 část v Debrěcíně
92. pěší pluk	Chomutov	srbská, ruská, italská
93. pěší pluk	Šumperk	ruská; 1918 část v Radomi
99. pěší pluk	Znojmo	ruská
1. prapor polních myslivců	Terezín	srbská, ruská; 1918 část v Ústí/L.
16. prapor polních myslivců	Opava	ruská; 1918 část v Noworadomsku
22. prapor polních myslivců	Cheb	italská
26. pěší divize zeměbrany	Litoměřice	
52. pěší brigáda zeměbrany	Litoměřice	
6. zeměbranecký pluk	Cheb	srbská, italská; 1918 část v Č. Budějovicích
9. zeměbranecký pluk	Litoměřice	ruská
15. zeměbranecký pluk	Opava	ruská
9. brigáda pol. dělostřelectva zeměbrany	Litoměřice	
10. pěší divize domobrany	Litoměřice/Josefov	
29. pěší divize domobrany	Terezín	
7. pěší brigáda domobrany	Znojmo	
10. pěší brigáda domobrany	Opava	
57. pěší brigáda domobrany	Terezín	
58. pěší brigáda domobrany	Liberec	
6. domobranecký pluk	Cheb	srbská, italská
9. domobranecký pluk	Litoměřice	srbská, rumunská
15. domobranecký pluk	Opava	ruská

Tabulka 8: Vybrané rakousko-uherské vojenské instituce na území německo-rakouských provincií disponující vlastním poštovním úřadem (1918)³⁹

Vojenská jednotka	Sídlo tábora	Osazenstvo
Kriegsgefangenenlager Brüx	Most	LdstWachBaon Nr.9 a ruští zajatci
Kriegsgefangenenlager Eger	Cheb	LdstWachBaon Nr.XIII a ruští zajatci
Barackenlager Gmünd	České Velenice	uprchlíci z Haliče

Od listopadu 1918 začal na teritoriu německo-rakouských provincií působit nový vojenský poštovní systém tentokrát sloužící vojenským jednotkám a zařízením **státu Německé Rakousko**. Již první vláda kancléře Rennera zřídila dne 8. 11. 1918 provizorní armádu nazvanou *Volkswehr*. Jednalo se o paralelní vojenský systém k dosud existujícím rakousko-uherským útvarům. Důvodem vzniku této paralelní armády byla nejistá spolehlivost rakousko-uherských jednotek, mezi jejichž členy bylo mnoho příslušníků neněmeckého či nerakouského původu, od kterých sotva mohl nově vzniklý rakouský stát očekávat jakoukoliv loajalitu. Druhým důvodem byla snaha odstříhnout nové Rakousko od původního Rakousko-Uherska a začlenit ho do mezinárodního politického systému jako nástupnický stát Monarchie s postavením na úrovni Československa či Polska, což by umožnilo Rakousku vyhnout se očekávaným sankcím a reparacím diskutovaným mezi vítěznými státy Dohody. Stát Německé Rakousko proto vytvořil zcela paralelní státní správu vč. vojenských a poštovních institucí, do které nabral nejkvalitnější úředníky a vojáky bývalé Monarchie, a původní instituce postupně likvidoval jako relikty bývalého císařství. Tento přístup byl ale vítěznými mocnostmi jasně v St. Germainské mírové smlouvě odmítnut a stát Německé Rakousko byl považován na stát poražený.

Rakouský *Volkswehr* měl formální sídlo ve vídeňském Arsenalu a v jeho čele stál maršál Adolf von Boog. Sbor byl podřízen přímo státnímu sekretáři pro vojensství⁴⁰ Josefu Mayerovi a čítal na 50.000 důstojníků a vojáků. Rozpuštěn byl dle požadavků St. Germainské smlouvy v roce 1920, kdy ho nahradila definitivní armáda Rakouska pojmenovaná *Bundesheer*.⁴¹ *Volkswehr* byl organizován regionálně pro každou z rakouských spolkových zemí, mezi které se počítaly i německo-rakous-

39 Další významné zajatecké tábory se nacházely v Duchcově, Jablonném v Podještědí, Terezíně či Liberci.

40 Ministrovi rakouské vlády.

41 Tento název nesou rakouské ozbrojené složky až do dnešních dnů.

ké provincie Německé Čechy a Sudetenland.⁴² Armáda provincie Šumavská župa spadala pod Volkswehr zřízený v Horním Rakousku (velitelství Linec) a armáda provincie Německá již Morava byla součástí vídeňského Volkswehru.⁴³ Na lokální úrovni se Volkswehr často prolínal s četnictvem, v menších obcích nebylo výjimečné, když funkci armády vykonávali místní četníci a vybraná skupina dobrovolníků. Ve větších městech se příslušníky Volkswehru stávali zejména příslušníci původních rakousko-uherských pluků. Mimo strukturu Volkswehru vznikly jednotky *Sicherheitswehru* určené k ostraze strategických budov a útvary prokoministické milice *Rote Wehr*, které se snažily po ruském vzoru získat pod dělnickou kontrolou továrny a výrobní provozy.⁴⁴

Korespondence příslušníků Volkswehru a Sicherheitswehru byla podrobená běžnému poštovnímu dle platných rakouských civilních tarifů, které odpovídají našemu prvnímu tarifnímu období.⁴⁵ Jelikož území německo-rakouských provincií v Československu bylo považováno za součást Německého Rakouska, platily pro veškerou korespondenci vnitrostátní poštovní tarify. Soukromá korespondence vojáků nebyla nijak označována, lze jí tedy jen velmi těžko odlišit od běžných civilních zásilek. Služební zásilky vojenských úřadů a jednotek byly většinou osvobozeny od poštovního a platily na ně stejné požadavky jako na ostatní úřední instituce Rakouska. Z území německo-rakouských provincií dosud nebyla předložena žádná služební korespondence vojenských institucí, jejich celistvosti budou zřejmě velmi vzácné.

Již od samého začátku existence německo-rakouských provincií se na jejich území nacházely **československé vojenské jednotky** – ať už dobrovolnického charakteru, nebo ve formě náhradních praporů a vojenských zařízení pluků formálně sídlících na území nově vzniklého Československa. V této souvislosti musíme zohlednit změny, které přinesla v dislokaci vojenských jednotek první světová válka. Z rakouského pohledu „nespolehlivé“ české jednotky byly částečně přesouvány na teritoria Monarchie osídlená německým a maďarským obyvatelstvem, a naopak útvary sídlící v německých oblastech přesouvaly své náhradní prapory do Českých zemí, aby podpořili loajalitu místního obyvatelstva. Díky těmto přesunům se v říjnu a listopadu 1918 nacházeli např. příslušníci německého 73. pěšího pluku z Chebu v Praze, a naopak vojáci českého pěšího pluku č. 18 z Hradce Králové pobývali v České Lípě. V době vyhlašování exis-

42 V každé z těchto provincií se podařilo získat několik tisíc vojáků pro službu ve Volkswehru.

43 Jihomoravský Volkswehr vytvořil „kraj IV“ (Kreis IV) vídeňského distriktu Volkswehru s velikostí praporu složený zejména z příslušníků původních pěších pluků č. 93 a 98.

44 Čelným představitelem těchto radikálních milic byl pražský novinář Egon Ervín Kisch.

45 V Rakousku toto tarifní období trvalo až do 14. 1. 1920; tarify najdete např. v katalogu POFIS 1918–1939, vydání 2015, s. 220.

tence jednotlivých německo-rakouských provincií docházelo proto k situacím, kdy část vojáků příslušné jednotky byla najednou mimo dosah vlastního velení. Útvary pluků sídlících původně v některém městě na území nově vyhlášených německo-rakouských provincií, které se ale nacházely na území Československa, byly zpravidla izolovány ve svých kasárnách bez možnosti návratu na území Německého Rakouska. V karanténě se recipročně ocitly náhradní prapory českých pluků dislokované na území některé z nově vyhlášených provincií. České pluky se postupně ve druhé polovině listopadu ze své karantény uvolňovaly dle aktuálního postupu čs. vojenských jednotek na území jednotlivých německo-rakouských provincií. Jejich příslušníci se ještě před tímto postupem přidávali k čs. dobrovolnickým jednotkám. Od konce listopadu 1918 přicházeli na území provincií první řádné vojenské jednotky Československa, které byly zformovány v zázemí. Ty často využívaly zkušeností českých vojáků a námořníků pocházejících z pohraničí, kteří dobře znali území jednotlivých provincií a byli zkušenými rádci a vyjednavači s místními německými úřady.

Tabulka 9: Hlavní čs. vojenské jednotky dislokované na území německo-rakouských provincií (1918)

Vojenská jednotka	Sídlo posádky	Posádka v německo-rakouské provincii
18. pěší pluk	Hradec Králové	Česká Lípa a okolí, Německé Čechy
74. pěší pluk	Jičín	Kadaň a okolí, Německé Čechy
6. prapor polních myslivců	Plzeň	Liberec a okolí, Německé Čechy
7. zeměbranceký pluk	Plzeň	Rumburk a okolí, Německé Čechy
28. zeměbranceký pluk	Písek	Linec a okolí, Horní Rakousko
29. zeměbranceký pluk	Č. Budějovice	Cheb a okolí, Německé Čechy; Písek a okolí, Československo

Korespondence čs. vojáků a námořníků formálně podléhala stejně jako v případě Volkswehru běžným poštovním tarifům, existují ale i zásilky nevyplacené jen opatřené poznámkou „*Feldpost*“ či „*Polní pošta*“. Vzhledem k válečné praxi byly tyto zásilky často čs. civilními poštovními úřady akceptovány a doručovány bez doplatku. Dosud nebyla předložena korespondence vojáků napsaná během vlastních vojenských operací, výjimečně ale lze nalézt zásilky odeslané z již obsazeného území na konci listopadu a během prosince 1918. Čs. armáda neměla na obsazovaném území ani ve svém zázemí žádné úřady polních pošt, veškeré vojenské zásilky byly zpracovávány civilním poštovním systémem. Není znám žádný

oficiální dokument, který by řešil zacházení s poštovními zásilkami protivníka. Dle dochovaných celistvostí se ale zdá, že zásilky s nezávadným obsahem byly poštou minimálně tolerovány.

Závěr

Poštovníctví německo-rakouských provincií na území Československa fungující v roce 1918 představuje zcela svébytnou součást naší poštovní historie. Bohužel ale musíme říci, že poněkud opomíjenou součástí. Valná většina poštovních historiků se tímto tématem dosud nezabývala, což je jistě škoda. Bez porozumění událostem roku 1918 nemůžeme zcela pochopit jejich následek, který propukl v létech 1938–1939 a vedl k odstoupení značné části čs. pohraničí nacistickému Německu. Již proběhlé sté výročí těchto událostí zcela jistě garantuje dostatečný časový odstup a mělo by nám tedy pomoci prostudovat dané téma bez dobových emocí současným, nezaujatým pohledem. Doufám, že tato stať alespoň částečně tento náš dluh splatí.

Turbulentní historie let 1918–1919 našla svou odezvu i v poštovní historii. O teritoria německo-rakouských provincií soupeřily politické i poštovní úřady Německého Rakouska a Československa. Tato dualita vedla k používání rakouských i československých poštovních známek, poštovních celin, poštovních formulářů a R nálepek či poštovních razítek. Specifičnost těchto regionů vedla k v Československu ojedinělému vylamování českých názvů poštovních úřadů a jejich nahrazování striktně německými jmény. Důležitá poštovní opatření provádělo poštovní ředitelství v Ústí/Labem, které bylo v roce 1918 hlavní silnou na straně německo-rakouských provincií, v rámci metodického a výkonného řízení poštovních služeb, kdy byla poštovní pravidla odkloňována od původních nařízení platných z dob Monarchie k novým směrnícím vydávaným státem Německé Rakousko. Tento stát ve spolupráci s Německem také organizoval mezinárodní poštovní přepravu. Obě strany sporu, Československo a Německé Rakousko organizovaly na území provincií své vojenské útvary, jejichž síla byla ale velmi omezená kvůli poválečné situaci, kdy čs. straně chybělo materiální vybavení vojenských útvarů a musela se vyrovnávat s relativně malými počty dostupných vojáků, kdežto rakouská strana měla relativní převahu v počtu mužstva a jeho vybavení, ale trpěla nedostatkem podpory bývalých rakousko-uherských společných vojenských úřadů, které zachovaly v konfliktu svou neutralitu, což jí spolu s případnými diplomatickými sankcemi neumožňovalo čerpat potřebné množství vojenských kádrů pro skutečně účinnou obranu nesouvislých teritorií německo-rakouských provincií.

Dnešními svědky tehdejších pohnutých časů jsou tedy již jen zachovalé dokumenty a poštovně prošlé zásilky, se kterými se dosud můžeme naštěstí setkat.

Das Postwesen auf dem Gebiet der deutsch-österreichischen Provinzen in der Tschechoslowakei

Der Autor des Textes beschäftigt sich mit der Übergangszeit von Österreich-Ungarn zur tschechoslowakischen Republik im Jahr 1918, als auf einem Teil des tschechoslowakischen Gebiets Staatsgebilde der deutschsprachigen Bevölkerung entstanden. Diese Staatsgebilde sahen ihre Zukunft eher in einer Vereinigung mit Deutschland und Österreich, als als Bestandteil der neu entstehenden Tschechoslowakei. Nach der Bildung der ersten tschechoslowakischen Regierung im November 1918 leiteten die tschechoslowakischen Organe eine Militäroperation ein, in deren Rahmen sie bis Ende Dezember 1918 praktisch das ganze Gebiet der deutsch-österreichischen Provinzen beherrschten. Durch die in den Friedensvertrag von Versailles und St. Germain aufgenommene Entscheidung der Siegermächte des Ersten Weltkrieges wurde dieses Gebiet definitiv im Jahr 1919 an die Tschechoslowakei angegliedert. Eine Reihe von Einwohnern identifizierte sich jedoch nicht mit dieser Entscheidung, was sich im Widerstand der deutschsprachigen Bevölkerung in den Krisenjahren 1938–1939 äußerte.

Die angeführten historischen Ereignisse kamen auch im Postwesen und bei den Kommunikations-Dienstleistungen auf dem Gebiet der deutsch-österreichischen Provinzen deutlich zum Ausdruck. Diese Staatsgebilde fügten sich entweder direkt in das Postsystem Österreichs ein, oder bildeten eigene Postorgane (Postdirektion Aussig/Ústí/Labem, Postdirektion Troppau/Opava), die sich der Wiener Zentrale der Österreichischen Post unterstellten. Der Autor beschäftigt sich im Text sowohl mit den administrativen Maßnahmen der deutsch-österreichischen Postämter, als auch mit dem Ringen der Prager und Aussiger Postdirektion um die exekutive Leitung der Postämter auf dem Territorium der Provinzen. Ferner untersucht er die Wertmarken, Stempel und Formulare der Post ebenso, wie er sich mit den überlieferten Postsendungen beschäftigt, welche die Systeme der Feldpost der für die Provinzen kämpfenden Soldaten und ihrer tschechoslowakischen Kontrahenten durchliefen.

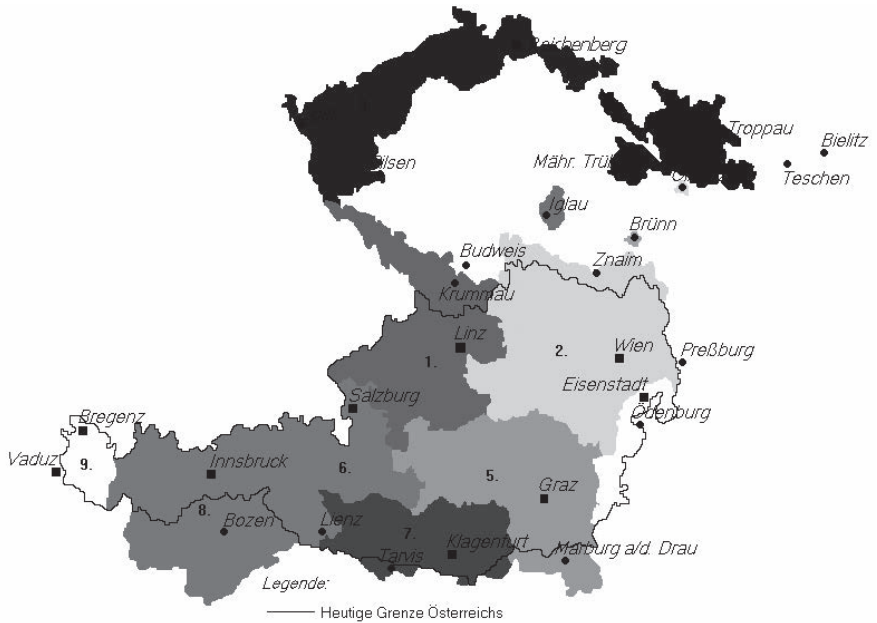
Der Text wurde zum Anlass des hundertjährigen Jubiläums der damaligen Ereignisse bearbeitet, und zwar mit dem Ziel, an dieses nicht allzu sehr behandelte Kapitel der tschechisch-österreichischen Beziehungen zu erinnern und so einen Kompromissweg ihrer gegenwärtigen Interpretation zu finden, der weder die österreichische, noch die tschechische Seite dieses Konflikts bloßstellt.

The postal service on the territory of German-Austrian provinces in Czechoslovakia

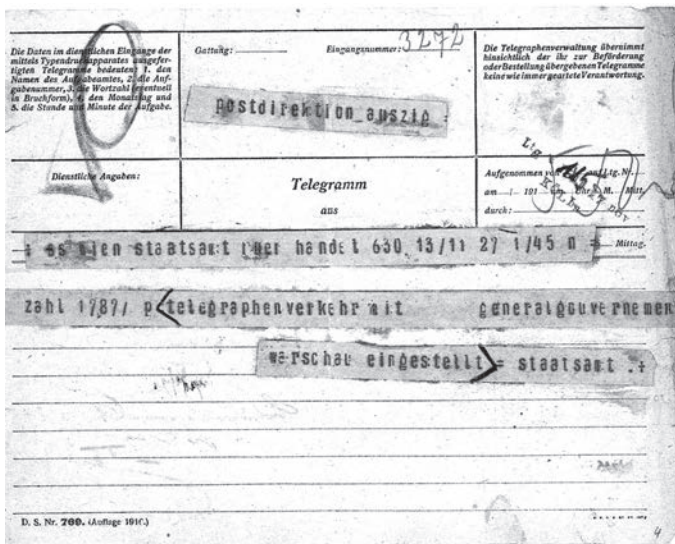
The author deals with the transformation period from Austria-Hungary to Czechoslovakia in 1918 when state entities with a majority of German speaking inhabitants were established on a part of the Czechoslovak territory. These formations saw their future in the merging into Germany and Austria rather than as a part of newly founded Czechoslovakia. After the first Czechoslovak government had been constituted in November 1918, Czechoslovak authorities started a military campaign which led, by the end of December 1918, to seizing a complete control over the territory of the German-Austrian provinces. The decision of Entente powers after the World War I, as stipulated in the Saint Germain and Versailles Treaties, provided for these territories to be eventually attached to Czechoslovakia. Most inhabitants, however, never identified with such a decision, which had negative consequences in a struggle of German speaking inhabitants against Czechoslovakia in crisis years 1938–1939.

These historical events had a significant impact on the postal service and communication network on the territory of German-Austrian provinces. These formations either directly joined the postal system of German Austria or created their own postal authorities (Postal Headquarters in Ústí nad Labem/Aussig; Postal Headquarters in Opava/Troppau) that submitted to the Austrian postal centre in Vienna. The author deals with both administrative measures of the German-Austrian post offices and with the rivalry of the Prague and Ústí postal headquarters over the control of post offices in German-Austrian provinces. It also analyses the post stamps and forms as well as the preserved mail that went through the field mail of armed forces both of German-Austrian provinces and Czechoslovakia.

The text was prepared to the 100-year anniversary of these events to commemorate this rarely mentioned part of Czech-Austrian relations and to find a propitiatory way for their interpretation acceptable for both Czech and Austrian part.

Obr. 1 – Hranice Německého Rakouska 1918 a současné Rakouské republiky s vyznačením německorakouských provincií v Čechách a na Moravě (zdroj: zákon č. StGBL 40/1918 uloženy na <http://www.verfassungen.de/at/at18-34/gesetz40-1918.htm>)

Obr. 2 – Telegram z 13. 11. 1918 informující ústecký ředitelství o zastavení poštovního styku s Generálním guvernemem Varšava; velmi raný doklad existence Poštovního ředitelství Ústí nad Labem

Deutschösterreichische Postdirektion Aussig.

3.: 26, ex 1918.

Gegenstand: Aufhebung der seit 3. November 1918 verfügten Einschränkungen des Wertbrief- und Paketverkehrs.

Kunderlaß.

An alle Postämter des Deutschösterreichischen Postdirektionsbezirktes Aussig.

Die seit 3. November verfügten Beschränkungen des Wertbrief- und Paketverkehrs sowie die für einige Gebiete angeordneten Beschränkungen des Einschreibbriefverkehrs werden zufolge Erlasses der deutschösterreichischen Generalpostdirektion, Zahl 1087, aufgehoben. Ferner übernimmt die Postanstalt fortan wieder die normale Haftung.

Für Pakete über 600 Kronen Wertangabe gelten nach wie vor die Einschränkungen vom Juni. Beförderungsmöglichkeit und bestimmte Aufgabetermine bleiben jedoch bis auf Weiteres im bisherigen Umfange aufrecht.

Die Einstellung des Verkehrs nach und über Galizien, Bukowina, Ungarn, Kroatien, Slawonien, Dalmatien sowie im Süden über die Waffenstillstandslinie hinaus, endlich des Feldpostverkehrs bleibt bestehen.

Sinsichtlich des Verkehrs mit Bosnien-Herzegowina wird auf den hierortigen Erlaß, Zahl 25, verwiesen.

Vorstehende Bestimmungen sind durch Anschlag bei den Schaltern und Einschaltung in die dort erscheinenden Zeitungen allgemein zu verlautbaren.

3.: 25.

Gegenstand: Erweiterung des Postverkehrs mit Bosnien-Herzegowina.

Im Verkehre mit Bosnien-Herzegowina können von nun an Einschreibbriefsendungen auch mit Nachnahme belastet werden. Ferner sind in diesem Verkehre auch Postaufträge und Postanweisungen zulässig. Diefür insbesondere auch für Haft- und Erfasleistung gelten die für diesen Verkehr zuletzt wirksamen Bestimmungen.

Wegen Wiederaufnahme des Paket- und Wertbriefverkehrs werden Weisungen folgen.

Dieser Erlaß ist durch Anschlag bei den Schaltern und durch Einschaltung in die dort erscheinenden Zeitungen zu verlautbaren.

Aussig, am 22. November 1918.

Der Präsident:

Prüfung

K.k. Post- u. Telegraphen-Direktion für Österreich u. d. Enns.

P. D. Zl. *644/664* 1918 Genehmigung: *25*

Mit Beilagen Dringlichkeit:

vom *25/11* fremde Zahl: *146/71*
 eing. *25/11*

G E G E N S T A N D: Einsichtsvorschriften:

*S. J. Generalpostdirektion
 Sphering der imbestehenden
 Dienststellen Eilam des
 k. k. Post- u. Telegraphen-
 Direktionen nicht zu befolgen*

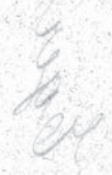
<p>Vorakten:</p> <p><i>4/18</i></p>	<p>Nachakten:</p> <p><i>Nach. Akte <u>Abb. II</u></i></p>
-------------------------------------	--

Miterledigt:

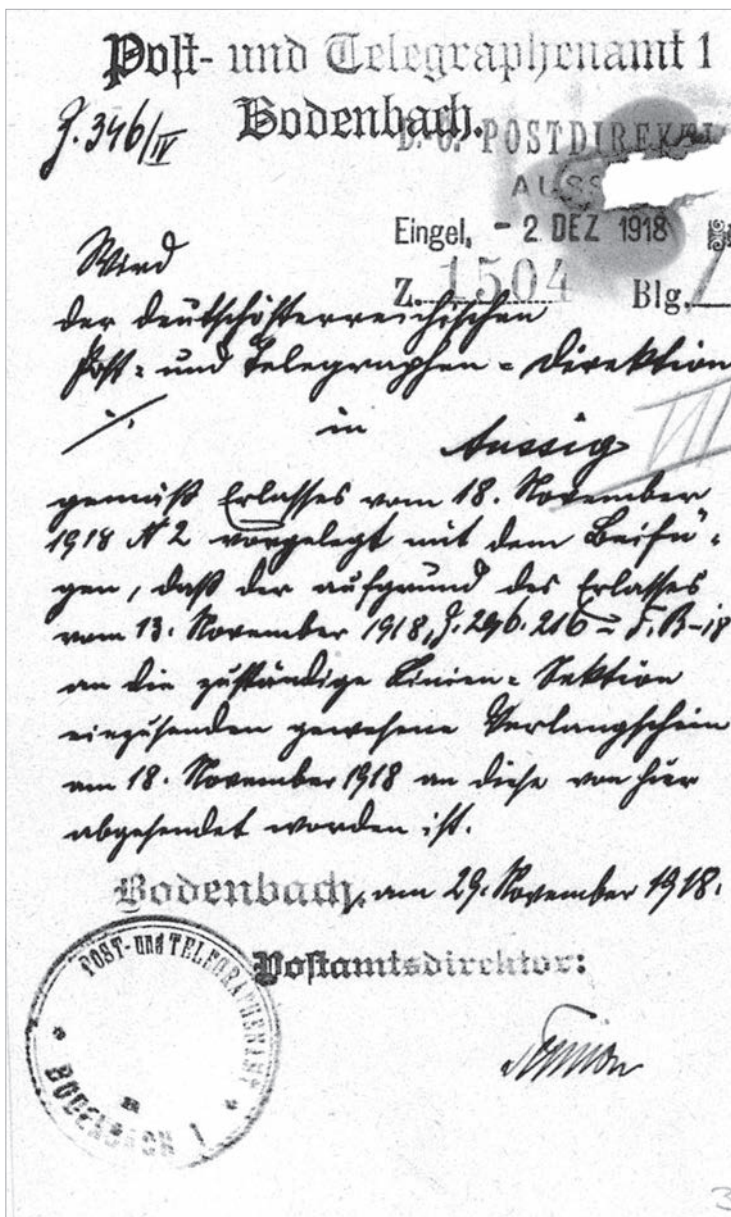
Zur Abfertigung am *2/2* 1918 Zum Aktenlager am 191

Obr. 4 – Desky na úřední dokumenty Poštovního ředitelství Ústí nad Labem vytvořené z původních desek užívaných poštovním ředitelstvím ve Vídni; spis č. 644/664 ze dne 28. 11. 1918

in D. 1340/18 Ausweis
 über die Zuweisung der P. d. des P. D. Bezirkes der S. O. P. Wien
 in Ausweis behufs fassung der Wertzeichen & Drucksorten

Abgegebenes Amt:	Zur fassung zugewiesene Postämter:	Anmerk.
Marienbad 1	Schwarzbach i. B., Muttendorf, Jostau, Rumpers, Mützing, Bruckhof, Leinitz, Kochsankowitz, Plesowa, Wagensuppen, Haulbachs. B., Weissens- sulz, Linndorf, Neustadt a. Klagen, Káisl, Pfannberg, Rossau, St. Eobaldisch Tachau, Schönbald bei Tachau, Neulowitzthal, Wald- keim, Purochan, Hals i. B., Paulus- brun, Plan, Heiligenkain bei Plan, Kuttenplan, Michelsberg, Kakan i. B., Wauritz, Steinmarkt. B., Girsch, Schanna, Weherau, Gröntenstein, Bhm., Fuschkau ob der Mies, Kosolup, Ullitz, Bern- harolds, Mies, Bhm., Kladrano, Schweining, Föderwoschitz, Topist, Lebau, Konstantinobad, Hermannshütte Bhm., Marctitz, Netzeletitz, Benklau, Koo Stift Tepl, Tepl, Dürrenau, Frei- hacken, Großschöckfur, Au- schowitz, Marienbad 1, Marien- bad 2, Rojau, Brad Königswart, Langenberg, Reischowbach, Linziedl b. Marienbad, Grün bei Marien- bad.	
2	Eger 1, Eger 2, Alt-Hirsberg, Landau bei Eger, Milligau, Schönficht, Froschütz, Wildstern, Neirrichen b. Eger, Schönbad bei Eger, Gausensbad 1,	

Obr. 6 – Seznam poštovních úřadů zásobovaných poštami Mariánské Lázně 1 a Cheb 2

Obr. 8 – Dokument pošty Podmokly z 29. 11. 1918 ukazující znárodněná úřední razítka této pošty spolu s příchozím úředním razítkem ústeckého Poštovního ředitelství

D. Ö. Staatsamt
für Gewerbe, Industrie und Handel,
Generalpostdirektion.

Z. 1789/P. - 1918.

Wien, am 25. November 1918.

D.-Ö. POSTDIREKTION
AUSSIG
Eingel. 26 NOV 1918

Änderung der Staatshoheitszeichen
an Postgebäuden und Postbetriebsmitteln.

An Z. 640 Blg. *I*

die d. Ö. Postdirektion
in Aussig.

Die Direktion wird verständigt, daß das gesamte bewegliche und unbewegliche von der Postanstalt verwaltete Staatseigentum in dem als Staatsgebiet erklärten deutschen Siedlungsgebiete in das Eigentum des Deutschösterreichischen Staates übergegangen ist.

Die Direktion erhält daher den Auftrag, die bisherigen Staatshoheitszeichen auf Postgebäuden und Postbetriebsmitteln entfernen oder in geeigneter Weise verdecken zu lassen. Wegen Anbringung der neuen Staatshoheitszeichen werden die Weisungen folgen.

Für den Staatssekretär:
H. Müller

Obr. 7 – Výnos č. 1789/P ze dne 25. 11. 1918

D. Ö. Staatsamt
für Gewerbe, Industrie und Handel
Generalpostdirektion.

Zl:G 146/P.-1918.

Wien, am 25. November 1918.

D.-Ö. POSTDIREKTION
AUSSIG
Eingel. 28 NOV 1918

Runderlaß der tschechoslowakischen Generalpostdirektion betreffend Verbot der Ausführung anderwärtiger Aufträge.

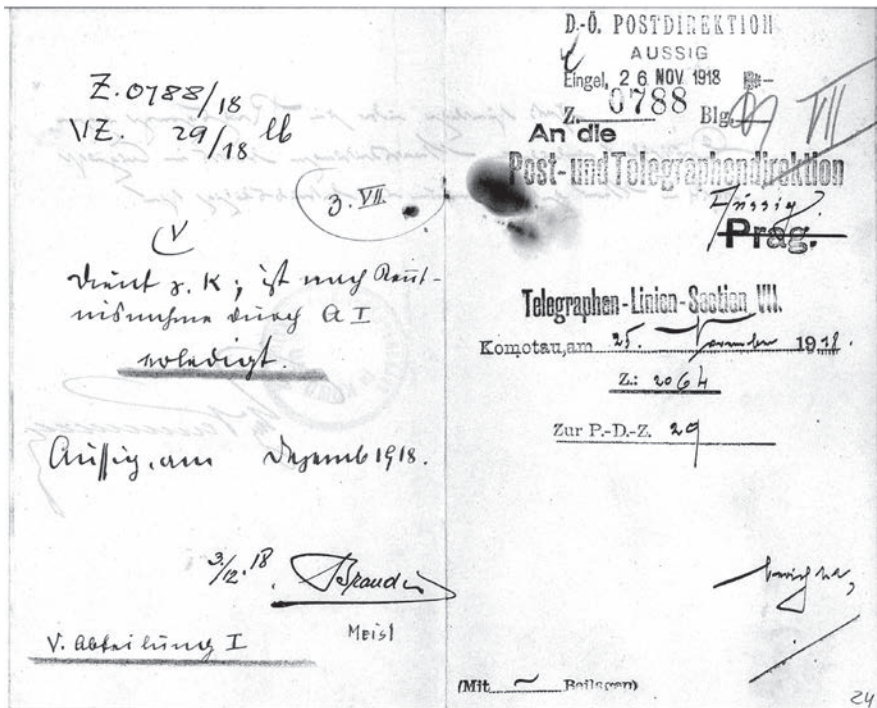
An Z. 664/I Blg. *I*

die d. Ö. Postdirektion
in Aussig.

Der Bericht vom 15. November 1. J. Zl:4 wird mit der Einladung zur Kenntnis genommen, den unterstehenden Dienststellen unter Hinweis auf den Absatz 3 des Grunderlasses vom 18. November 1918 zu bedeuten, daß sie den Erlaß des Tschechoslowakischen Generalpost- und Telegraphendirektors vom 13. November 1. J. Zl:3051/G-PP/18 nicht zu befolgen, sondern die von ihm einlangenden Erlässe der Direktion zur

./.

Obr. 9 – Nařízení Ministerstva obchodu ve Vídni rušící dne 25. 11. 1918 instrukci pražského Poštovního ředitelství (dokument jednací číslo G 146/P 1918)

Obr. 10 – Předtištěný úřední dokument pošty Chomutov ze dne 25. 11. 1918 předpokládající dodání Poštovnímu ředitelství Praha; ručním přepisem změněno na Poštovní ředitelství Ústí nad Labem

K.k. Post & Telegrafenam
 en s e n am 11. Dezember 1917. Zahl: 757.

P. O. POSTDIREKTION
 AUSSIG *Abzifft*

Engel, 30 NOV 1918

Z. 1154 Blg. 4

K.k. Post & Telegrafendirection
 Prag .

II
 W

Einverständlich mit dem Herrn k.k. Oberpostkommissär Streit erlaubt sich das gefertigte Amt folgenden Bericht zu unterbreiten:

Der mittelst Dekretes Zahl: 188272/IIIb dato 30. September 1917 von Schönbüchel nach Rensen versetzte Landpostdiener Wenzel Wagner hat am 2. November l.j. den Dienst hienorts angetreten.

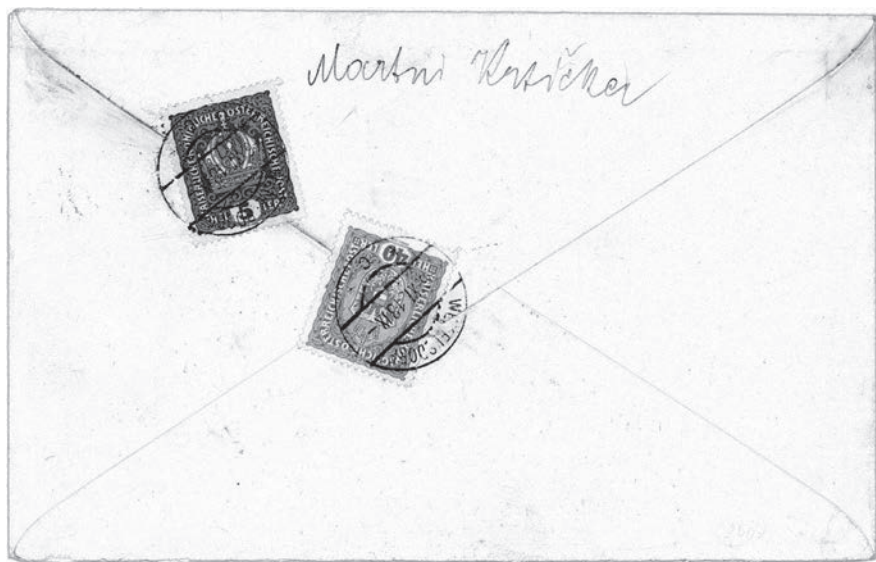
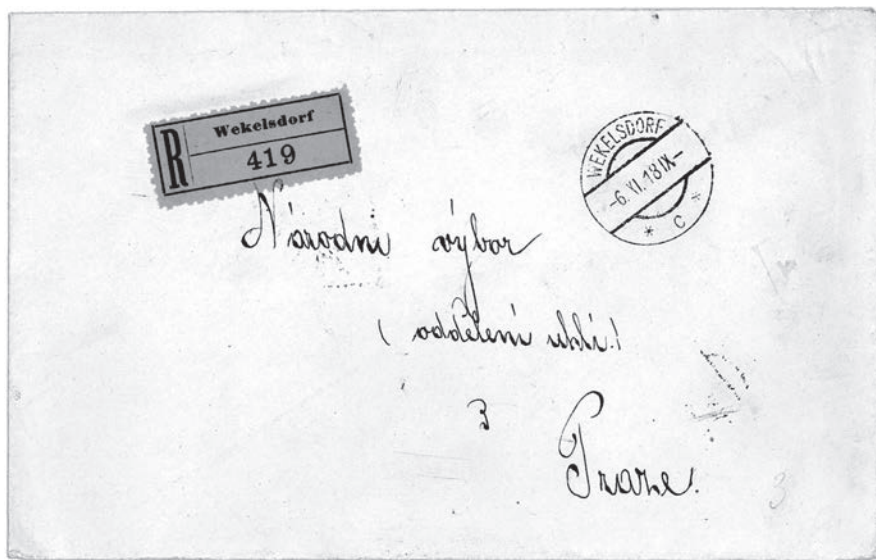
Nachdem dem gefertigten Amte ohnehin der Dienerstand restringiert wurde, musste der Genannte zum Restell und Fahrtbegleitungsdienste mit herangezogen werden.

Abgesehen von der äusserst unünstigen Beschreibung des Landpostdieners Wagner seitens des Postamtes Schönbüchel, hat der Gefertigte sich die Ueberzeugung verschafft, dass der Genannte zu jedweden Restelldienste infolge seiner Unkenntnis im Lesen und Schreiben ungeeignet ist.

Da durch die dadurch bedingte mangelhafte Dienstleistung des Wagners unausgesetzt Anstände der schwerwiegendsten Art sich ergeben, dem Amte aber zur Verrichtung von Lokaldiensten zu denen Wagner eventuell verwendet werden könnte, nicht zur Verfügung steht, bittet das Gefertigte, um unliebsame Weiterungen im Dienstbetriebe zu vermeiden, den genannten Landpostdiener ehemöglichst auf einen Dienstposten, wo derselbe Verladendienste oder andere unverantwortliche Arbeiten verrichten könnte, zu versetzen.

Kromholz
 k.k. Oberpostmeister.

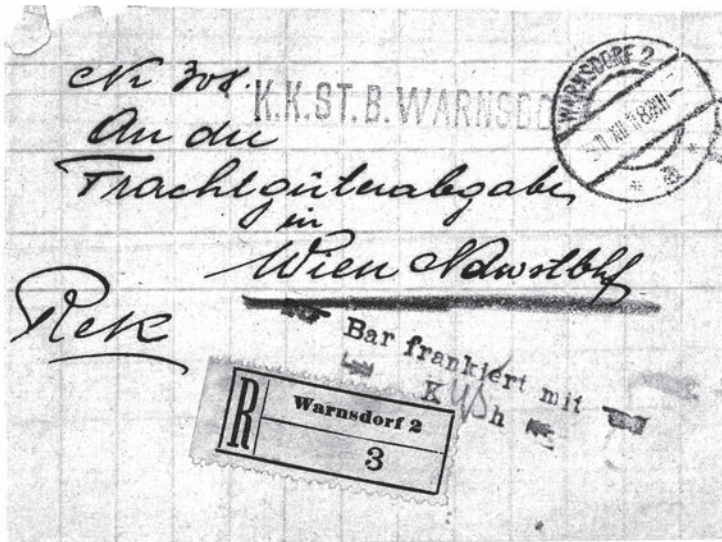
Obr. 11 – Opis stížnosti na zaměstnance pošty Benešov nad Ploučnicí z prosince 1917 adresovaný Poštovnímu ředitelství Praha předaný dne 30. 11. 1918 k vyřízení ústeckému ředitelství

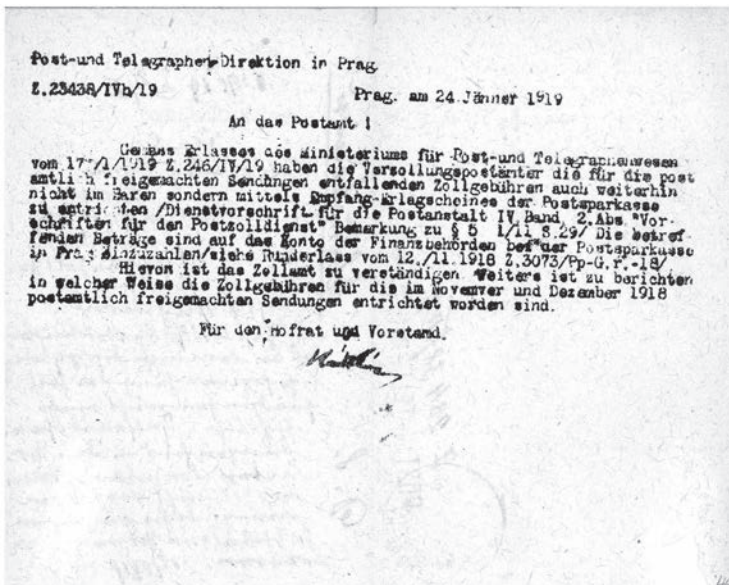
Obr. 12 – Prošlý doporučený dopis odeslaný z Teplice nad Metují na Národní výbor v Praze dne 6. 11. 1918

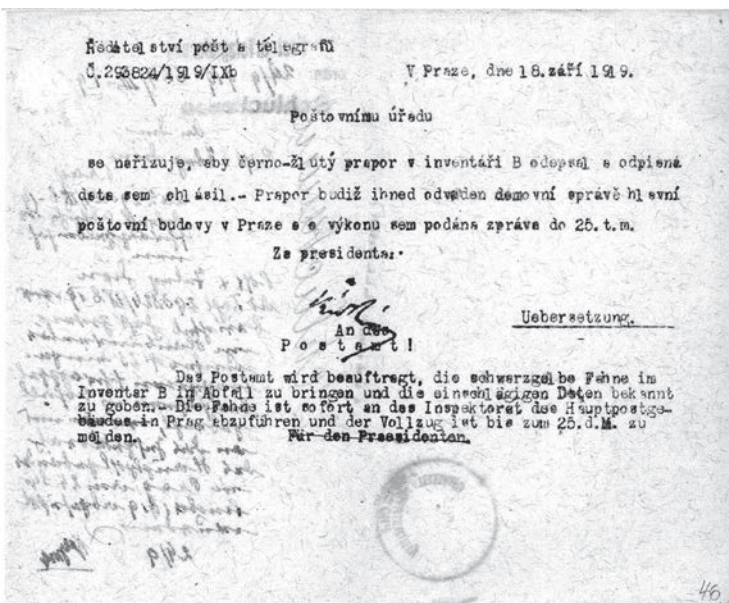
Obr. 13 – Doporučený dopis odeslaný z Kraslic do Vídně dne 22. 12. 1918, tj. v den, kdy město Kraslice obsadily čs. vojenské jednotky

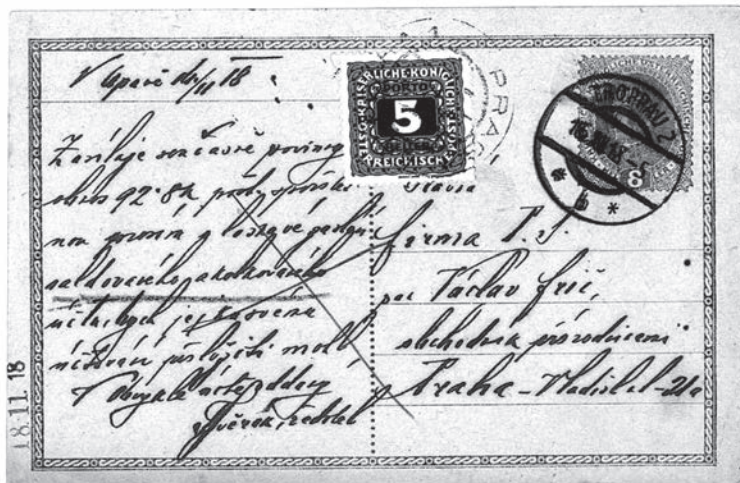
Obr. 14 – Doporučený dopis z pošty Warnsdorf 2 odeslaný dne 31. 12. 1918 do Vídně s otiskem neznárodněného služebního kašetu nádražního ředitelství Warnsdorf (zkratka k. k.); výjimečně pozdní celistvost státního útvaru Německé Čechy

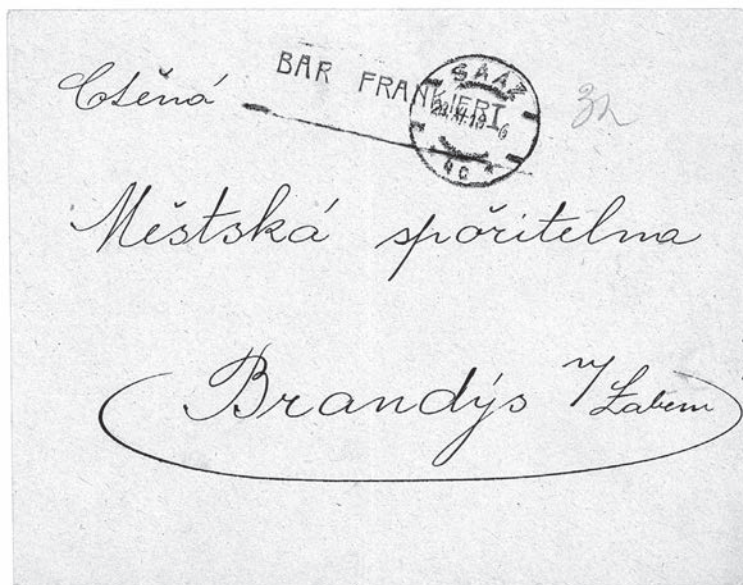
Obr. 15 – Nařízení Poštovního ředitelství Praha v němčině (1/1919)

Obr. 16 – Nařízení Poštovního ředitelství Praha v česko-německém vyhotovení (9/1919)

Obr. 17 – Nedoplačená celinová dopisnice Šhal Karel odeslaná dne 16. 12. 1916 z Opavy do Prahy, kde vybráno doplatné 5hal formou doplatní známky; celina provincie Sudentland s vylepenou čs. předběžnou známkou

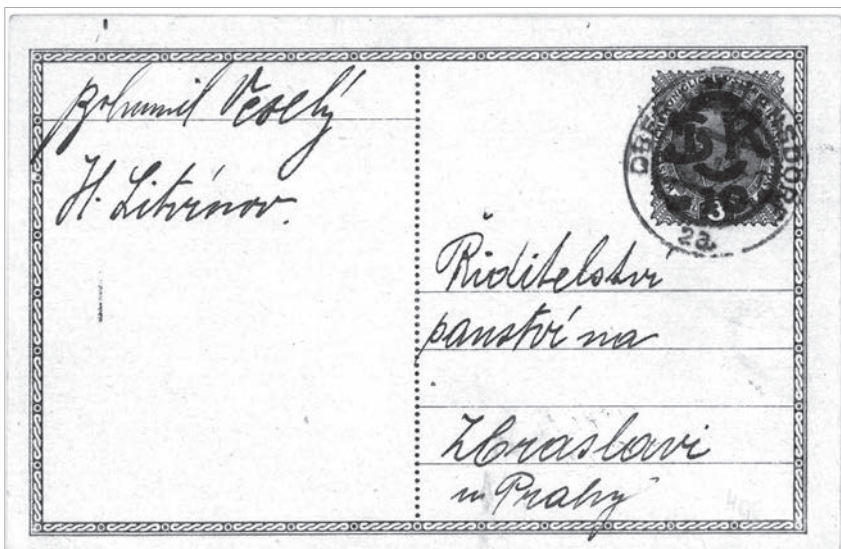
Obr. 18 – Obchodní tiskopis odeslaný dne 28. 11. 1918 ze Žatce do Brandýsa nad Labem vyplacený hotově

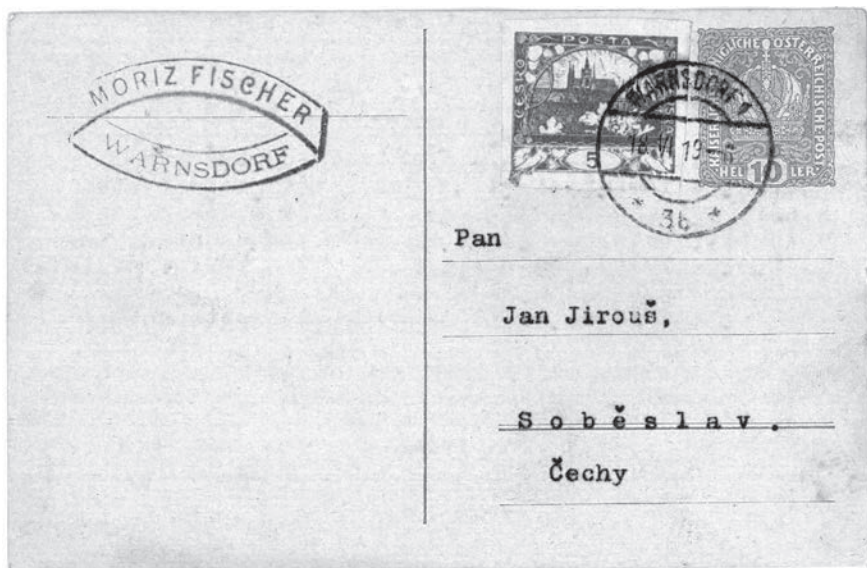
Obr. 22 – Ústřížek balíkové průvodky odeslané v únoru 1919 z poštovního úřadu Teplice-Šanov na poštu Moldava se smíšenou čtyřbarevnou frankaturou rakouských a čs. výplatních známek v celkové hodnotě K3,30 doplněný navíc čs. dopltní známkou 5 hal emise 1919 na úhradu poplatku za avízo zásilky

Stempel		AUFGABESCHEIN			
über das Telegramm Nr. <i>1624</i>		mit <i>14</i>		Worten	
an <i>Bürgermeister R. Richter</i>					
in <i>Kaučivice</i>					
aufgegeben um <i>3</i> Uhr <i>5</i> Minuten vorm. nachm.					
Gebühren <i>1</i> K <i>60</i> h					
Vorschuß <i>1</i> K <i>60</i> h					
Unterschrift <i>R.</i>					
				1916.	

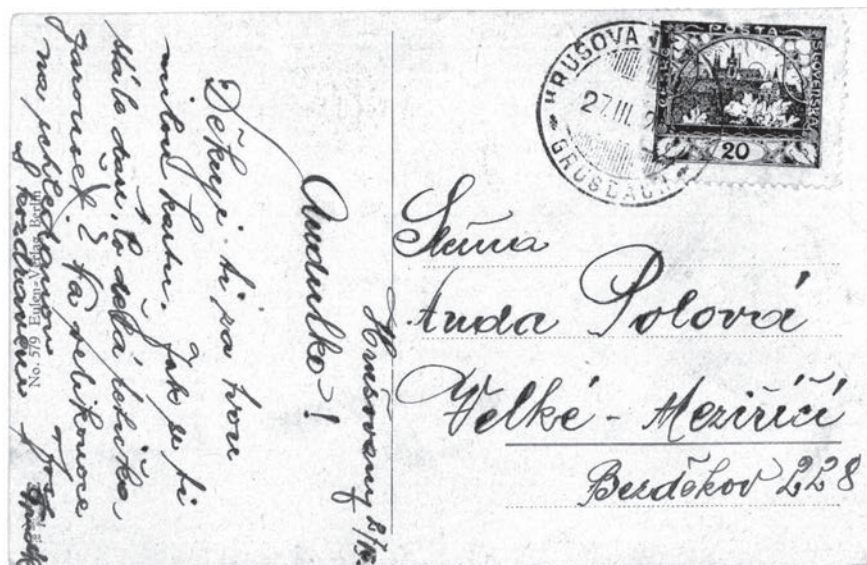
Obr. 24 – Podací lístek na telegram (emise 1916) použitý dne 11. 11. 1918 na poštovním úřadě Opava 1

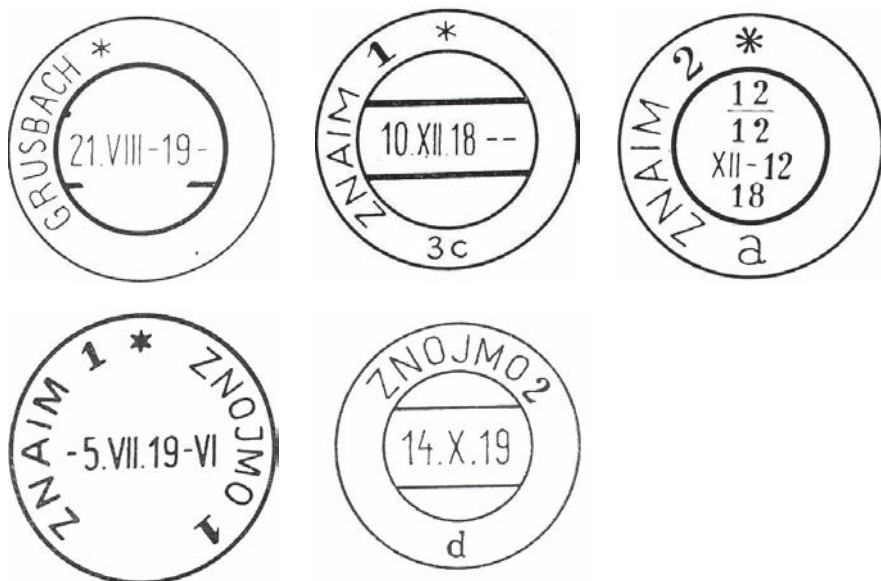
Obr. 25 – Celina císař Karel I. s přetiskem ČSR -10- odeslaná dne 30. 1. 1919 z pošty Horní Litvínov do Prahy

Obr. 26 – Celina Císařská koruna bez přetisku dofrankovaná známkou 5hal emise Hradčany odeslaná v červnu 1919 z Warnsdorfu do Soběslavi

Obr. 28a – Atypické čs. razítko Hrušovany na celistvosti se známkou Hradčany (1919)

Obr. 27 a/b/c – Ukázky otisků znárodněných poštovních razítek

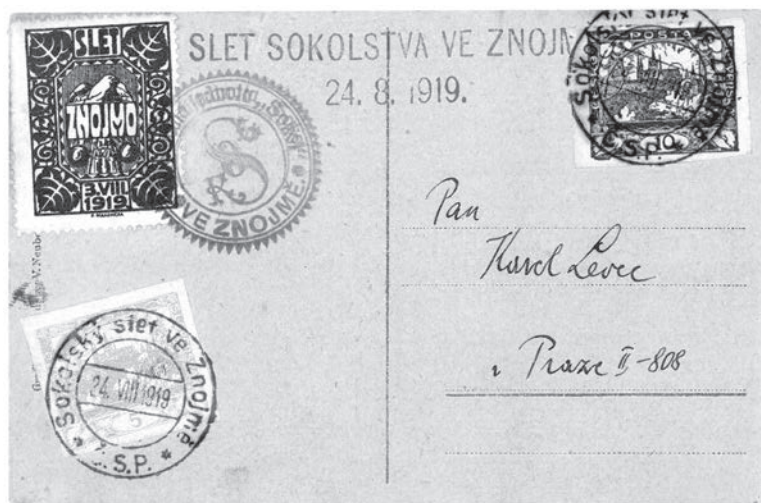
Hrušovany nad Jevišovkou, Znojmo 1 a Znojmo 2 dle Votočka

Obr. 28b – Atypické čs. razítko Znojmo 1 dle Votočka (1919)

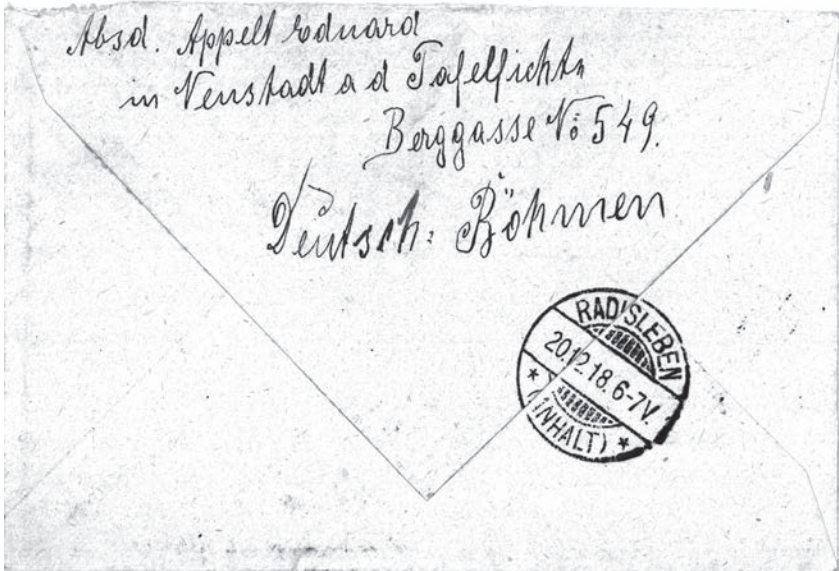
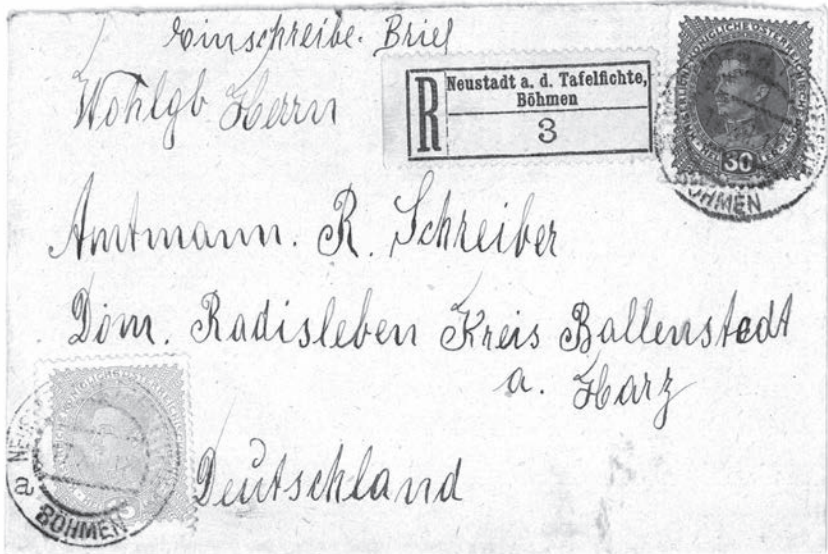
Obr. 28c – Atypické čs. razítko Znojmo 2 dle Votočka (1919)

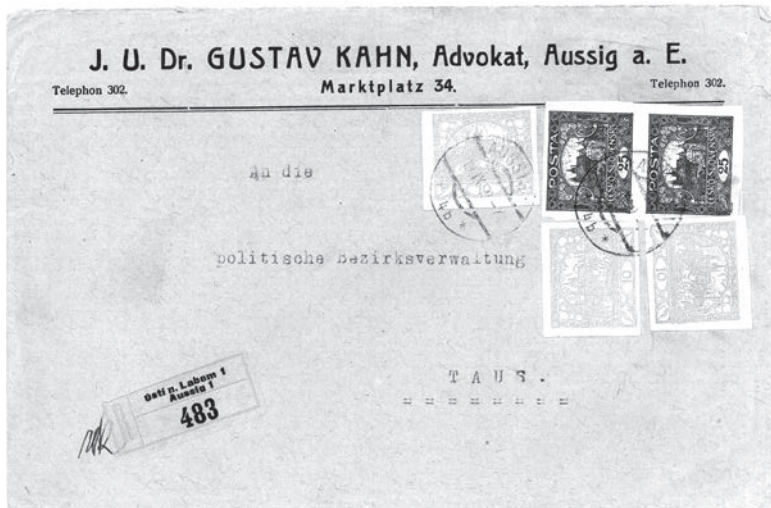
Obr. 29 – Doporučený dopis odeslaný roku 1921 z Horní Řasnice do Liberce nesoucí otisk čs. poštovního razítka 1. typu

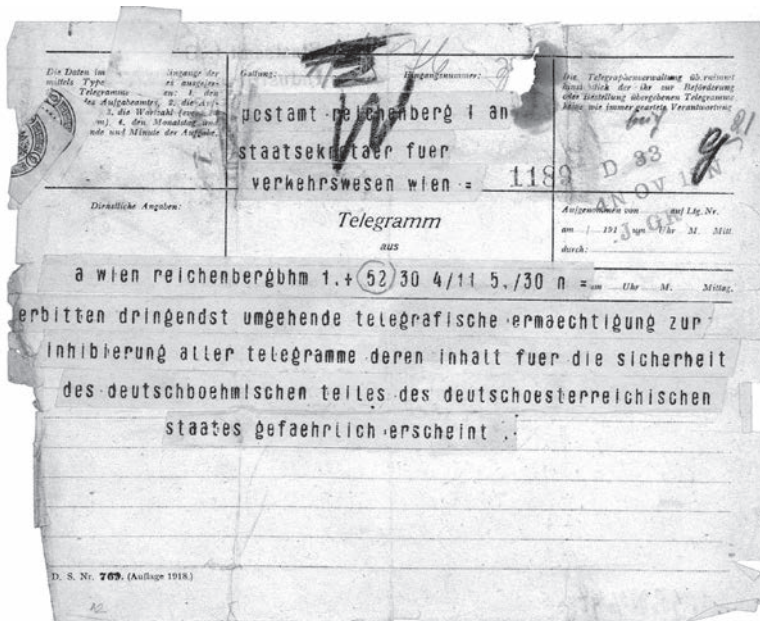
Obr. 30 – První čs. příležitostné razítko Sokolský slet Znojmo použité na celistvosti dne 24. 8. 1919

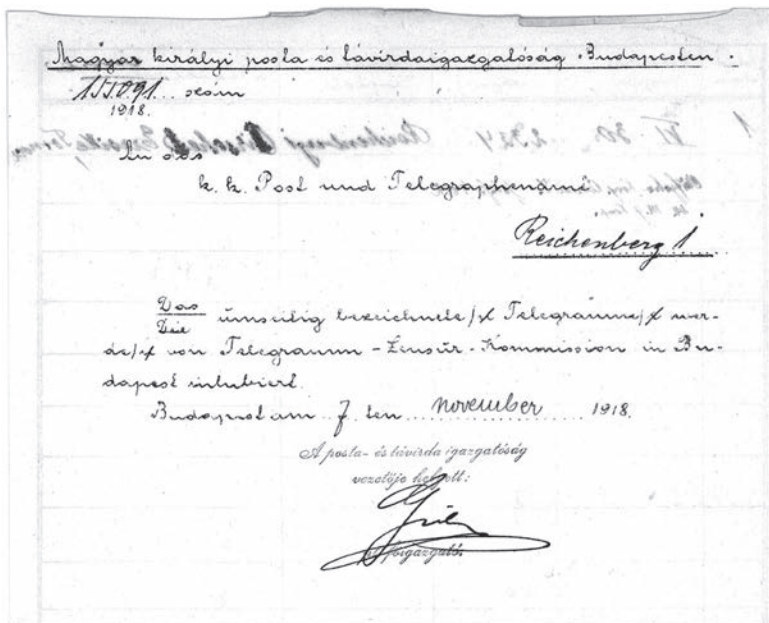
Obr. 31 a/b – Doporučený dopis odeslaný dne 17. 12. 1918 z Nového Města pod Smrkem do Německa, vyfrankovaný rak. známkami emise Karel I 15+ 30hal a rakouskou R nálepkou typu R3; výjimečná celistvost z období existence útvaru Německé Rakousko

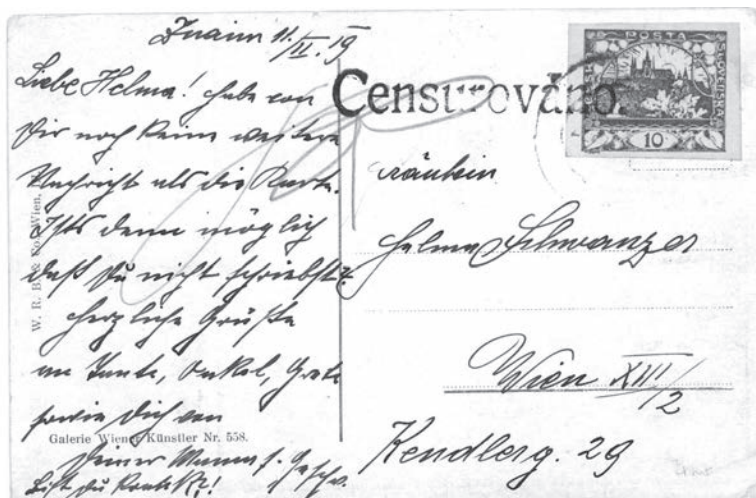
Obr. 32 – Doporučený dopis odeslaný roku 1919 z Ústí nad Labem do Domažlic vyplacený čs. známkami emise Hradčany a nesoucí čs. R nálepku typu CSI

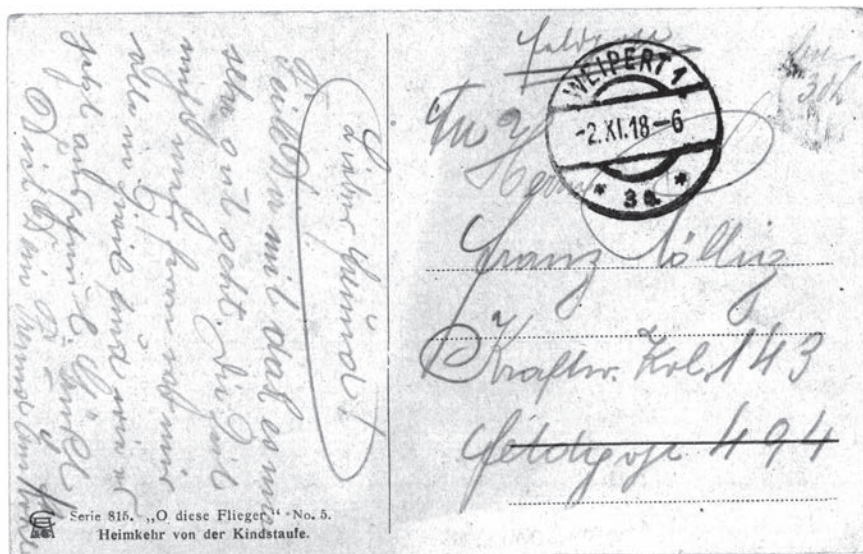
Obr. 33 – Telegram pošty Liberec 1 adresovaný dne 4. 11. 1918 Státnímu úřadu ve Vídni požadující přidělení cenzurní pravomoci pro telegramy tomuto poštovnímu úřadu

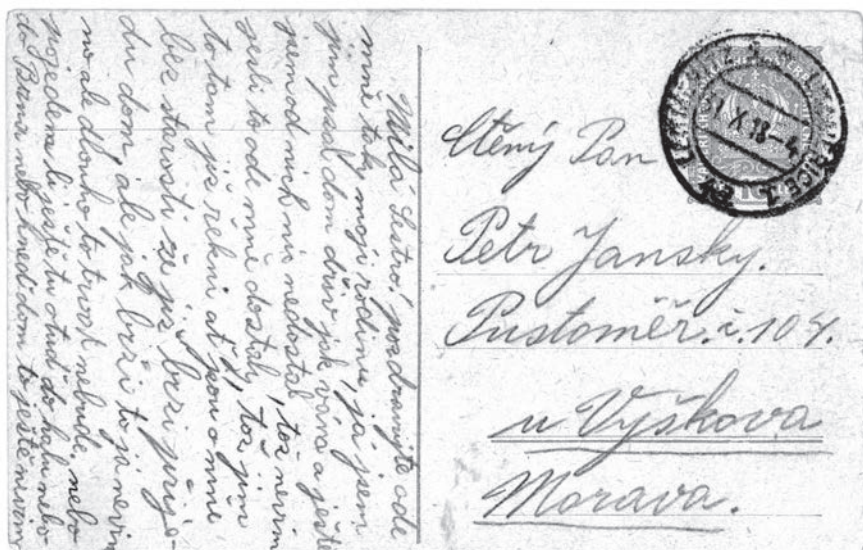
Obr. 34 – Formulář Telegrafní cenzurní komise v Budapešti informující poštu Liberec 1 o zabavení telegramu nepřátelského provincii Německé Čechy (7. 11. 1918)

Obr. 35 – Pohlednice odeslaná ze Znojma do Vídně v únoru 1919 podrobená československé cenzuře; cenzurní razítko patří brněnské cenzurní stanici

Obr. 36 – Pohlednice odeslaná z Vejpert dne 2. 11. 1918 vojákovì sloužícímu na italské frontě (rakousko-uherská polní pošta č. 494)

Obr. 37 – Dopisnice odeslaná z Litoměřic dne 31. 10. 1918 demobilizovaným rakousko-uherským vojákem českého původu

7. Liebite Eltern & Brüder!

10. November 1918

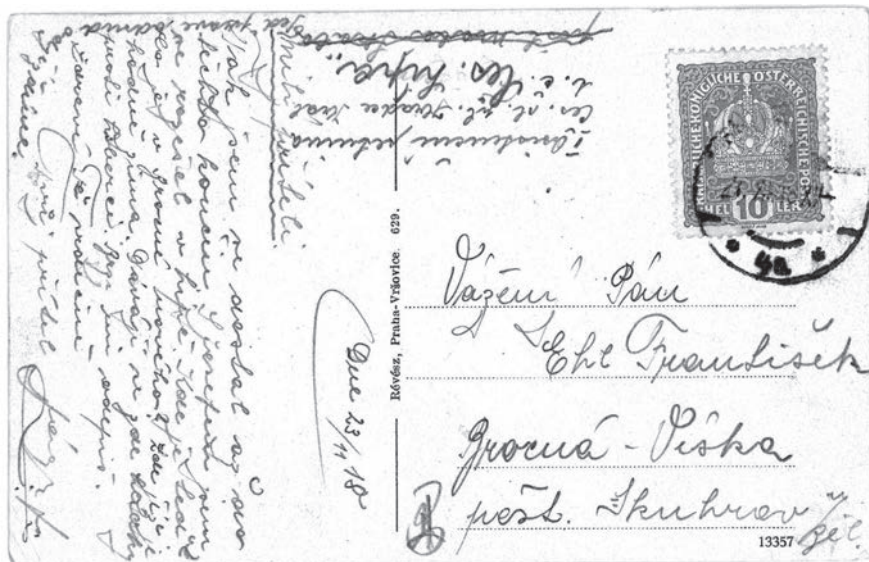
7/12

Befinde mich gesund, leider gegen alle
Vereinbarung schon seit 2 Monaten auf dem Contone
im Docke Pinède. Doch hoffe ich, dass wir uns zu
Beginn des nächsten Jahres wiedersehen werden.
Sonst geht es mir recht gut. Schreibt mir bitte wie
sich bei Euch die Verhältnisse geändert haben und was
Ihr zu tun gedenket. Herzl. gl. und keussend Euer
braver Sohn Josef Schourer

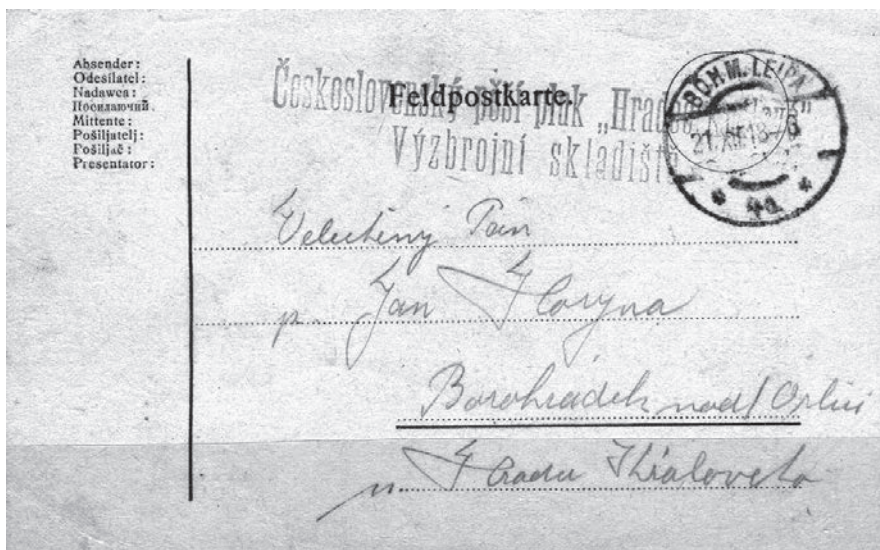
Obr. 38 – Zajatecký lístek odeslaný v listopadu 1918 z tábora v Marseille (Francie) do Znojma

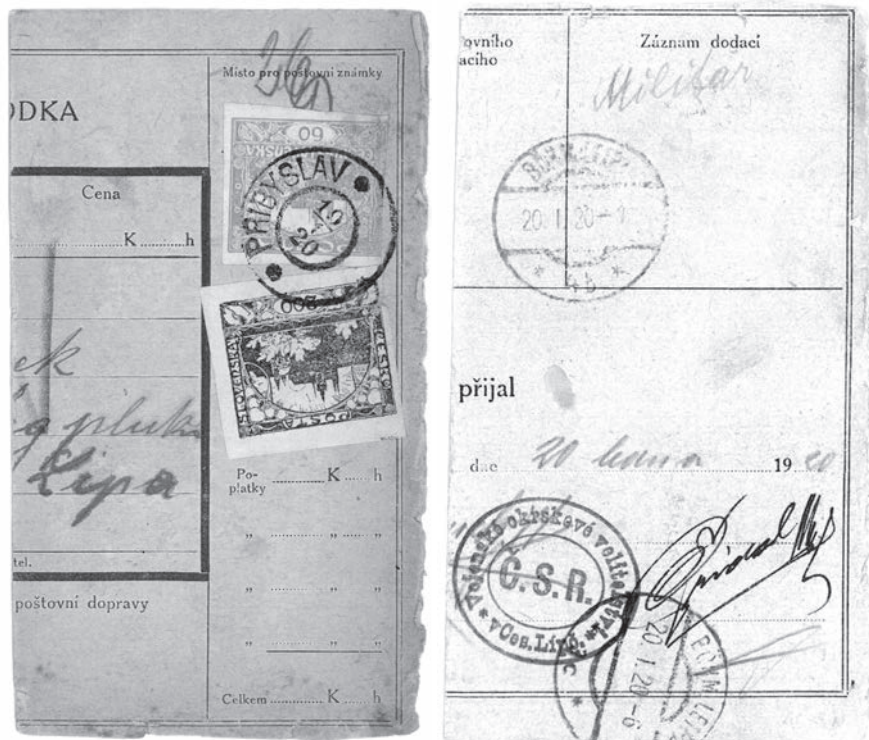
Obr. 39 a/b – Ústřížek balíkové průvodky odeslaný z Tyrolska do zajateckého tábora Duchcov, kam zásilka dorazila dne 28. 10. 1918 prostřednictvím civilní pošty Duchcov

Obr. 40 – Pohlednice odeslaná dne 23. 11. 1918 příslušníkem čs. 18. pěšího pluku z České Lípy v době existence provincie Německé Čechy

Obr. 41 – Lístek polní pošty odeslané příslušníkem stejné jednotky již v době převzeti čs. kontroly nad městem Česká Lípa (datováno 21. 12. 1918)

Obr. 42 a/b – Balíková průvodka z roku 1921 s otiskem služebního kašetu Vojenského okrskového velitelství Česká Lípě